

ПРЕПОРУКЕ ЗА
**ПОДУЧАВАЊЕ
И УЧЕЊЕ**
О ХОЛОКАУСТУ

INTERNATIONAL
**HOLOCAUST
REMEMBRANCE**
ALLIANCE

Слика са насловне стране: Учесници сесије „Подучавање о Холокаусту и спречавање геноцида“ на Салцбуршком глобалном семинару из 2015. разговарају о наставним смерницама Међународне алијансе за сећање на Холокауст. Слика: Салцбуршки глобални семинар.

ПРЕПОРУКЕ ЗА

ПОДУЧАВАЊЕ И УЧЕЊЕ

О ХОЛОКАУСТУ

INTERNATIONAL
**HOLOCAUST
REMEMBRANCE**
ALLIANCE

Прво издање је објавила Међународна алијанса за сећање на Холокауст (ИХРА)
(International Holocaust Remembrance Alliance IHRA) 2019. године.

© 2019 IHRA

Сва права су задржана. Садржаји ове публикације могу се слободно користити и
копирати за образовне и друге некомерцијалне сврхе, под условом да се као извор
наведе Међународна алијанса за сећање на Холокауст (ИХРА).

О МЕЂУНАРОДНОЈ АЛИЈАНСИ

Међународна алијанса за сећање на Холокауст (ИХРА) (International Holocaust Remembrance Alliance IHRA) уједињује владе и стручњаке у оснаживању, унапређењу и промоцији образовања, у истраживању и сећању на Холокауст, и подржава испуњавање обавеза проистеклих из Стокхолмске декларације из 2000. године.

Међународна алијанса за сећање на Холокауст основана је 1998. године као Радна група за међународну сарадњу у области образовања, сећања и истраживања о Холокаусту (Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research – ITF) на иницијативу бившег премијера Шведске Јорана Персона. Данас у мрежу Међународне алијансе за сећање на Холокауст улази више од 40 земаља, и кључне међународне партнерске организације са мандатом за бављење питањима везаним за Холокауст.

Мрежа стручњака Међународне алијансе за сећање на Холокауст обухвата представнике најистакнутијих светских институција специјализованих за образовање, сећање и истраживање о Холокаусту. Од 2019. до 2023. године, стручњаци и политички представници алијансе усредсређују своје напоре на очување историјске грађе и борбу против искривљења историје.

О ОВОМ ИЗДАЊУ

Ово издање се надовезује на раније смернице за едукаторе и креаторе образовних политика које су сачинили стручњаци Међународне алијансе за сећање на Холокауст. Оно се не би могло реализовати без многобројних сугестија скоро свих делегата широм алијансе и њиховог доприноса. Посебну захвалност дугујемо следећим стручњацима: Џенифер Кардели (САД), Нилс Виткамп (Холандија), Андреа Сењи (Мађарска), Бењамин Гисерт (Норвешка), Волф Кајзер (Немачка), Пола Кауан (Велика Британија), Лена Касије (Француска) и Јесика Сан Роман (Шпанија).

УВОДНА РЕЧ

Приручник *Препоруке за подучавање и учење о Холокаусту* намењен је наставницима и свима који у Републици Србији на различите начине учествују у образовању о Холокаусту или доприносе продубљивању знања и бољем разумевању ове теме (библиотекарима, истраживачима, музејским радницима, архивистима, активистима цивилног друштва). Једнако је намењен креаторима политика, односно доносиоцима одлука на пољима образовања и културе, а посебно културе сећања. Такође, *Приручник* могу да користе и уметници, креатори културних програма, новинари и други медијски професионалци.

Приручник нуди неке од одговора на питања шта је Холокауст, зашто је данас важно сећати се и учити о овој историји, на који начин то чинити и како се суочавати са савременим испољавањима, пре свега, антисемитизма, али и антициганизма и других облика ксенофобије.

Приручник је у форми препорука, јер не постоје општеважећа решења која се могу једноставно применити у свим срединама. Због тога се, када је реч о Републици Србији, мора водити рачуна о специфичностима историје и историјског и друштвеног наслеђа. С тим у вези, треба обратити пажњу на неколико карактеристичних изазова. Један од њих је чињеница о постојању неколико група жртава у Другом светском рату (Јевреји, Срби, Роми, припадници Народноослободилачког покрета и други). Ово је важно нагласити без обзира на то да ли ће се у наставку лекције посветити пажња једној, другој или свим групама жртава. Друга специфичност јесте снажан антифашистички отпор, али и чињеница да су и Јевреји масовно учествовали у народноослободилачкој борби. Напослетку, веома је значајно упустити се и у теме о колаборацији, односно о онима који су помагали окупаторима и у различитом обиму учествовали у идентификацији, хапшењу, спровођењу, пљачки, па и убијању како Јевреја и Рома, тако и српских родољуба и антифашиста. На овај начин истински се развија критичко и аналитичко мишљење код младих, што је један од основних циљева образовања.

Настао као резултат сарадње и заједничког рада стручњака Међународне алијансе за сећање на Холокауст, међу којима су и стручњаци из Републике Србије, *Приручник* доноси неоспорив допринос напорима за оснаживање и еманципацију образовања о Холокаусту, али и истраживањима, меморијализацији и општој култури сећања у Републици Србији, посебно када се у обзир узме проблем ревизионизма, искривљења, манипулације и политизације историје са којим се сусрећемо како широм Европе, тако и код нас. Исто тако, од посебног је значаја када је реч о бољем разумевању савремених изазова и комплексности учења о Холокаусту, али и када је реч о предстојећем великом задатку – покретању Меморијалног центра „Старо сајмиште“ и развијању његових едукативних садржаја и педагошке филозофије.

Испред делегације Републике Србије при Међународној алијанси за сећање на Холокауст (ИХРА),
Мишко Станишић

ПРЕДГОВОР

**Др Кетрин Мејер, Извршна секретарка
Међународне алијансе за сећање на Холокауст**

„Догодило се једном. Није требало да се догоди, али се догодило. Не сме поново да се догоди, али може. Зато је подучавање о Холокаусту од суштинског значаја.“

Управо је овим снажним речима Јоран Персон отворио Стокхолмски међународни форум о Холокаусту одржан још 2000. године. Током тродневног форума важност образовања је наглашена у порукама државних челника, едукатора, историчара и преживелих. Пола века након завршетка Холокауста, свим учесницима форума у Стокхолму било је јасно да међународна заједница дели одговорност да наредну генерацију подржи у промишљању о историји и последицама Холокауста. Образовање је било и остаје камен темељац рада Међународне алијансе за сећање на Холокауст, усмерен ка томе да се сећање на Холокауст никада не угаси.

Када око себе видим преко три стотине делегата који чине мрежу Међународне алијансе за сећање на Холокауст, надахнута сам страшћу и дубином знања које сваки од наших делегата доноси.

Међутим, кроз читаву своју каријеру научила сам да страст и знање сами по себи нису довољни. Иако су одличне, грађанске иницијативе нису довољне. Такође, треба нам и политичка посвећеност влада, чија је одговорност да обезбеде широко образовање у својим друштвима. Наставници и едукатори рачунају на политичку подршку како би оснажили и подстакли наставак изванредног рада на овом пољу.

Широм наших држава чланица, различите институције – укључујући и наше међународне партнерске организације – неуморно раде на подучавању ученика, као и на оспособљавању и тренинзима за наставнике и едукаторе. Захваљујући овим институцијама, у нашим државама чланицама, а и изван њих, постоји широк спектар наставних средстава високог квалитета. Захваљујући нашим делегатима, задовољство ми је да представим ове *Препоруке за подучавање и учење о Холокаусту*, које ће већ постојеће ресурсе допунити и међу њима наћи сопствено место. Веома ми је драго што се ово издање објављује у сарадњи са Унеском и надам се да ће и друге организације подржати наше напоре у ширењу и популаризацији овог издања. Ове *Препоруке* представљају велики успех свих наших стручњака и ја им се свима захваљујем на стручности и промишљеним саветима.

У Стокхолмској декларацији се наводи: „Промовисаћемо образовање о Холокаусту у нашим школама и на универзитетима, као и у нашим заједницама и на то подстицати друге институције.“ *Препоруке за подучавање и учење о Холокаусту* приближавају нас корак ближе испуњењу ове обавезе.

САДРЖАЈ

4	РЕЗИМЕ
6	УВОД
10	ЗАШТО ПОДУЧАВАТИ О ХОЛОКАУСТУ?
14	ШТА ПОДУЧАВАТИ О ХОЛОКАУСТУ?
22	КАКО ПОДУЧАВАТИ О ХОЛОКАУСТУ?
44	СПИСАК КЉУЧНИХ ТЕРМИНА
50	СТОКХОЛМСКА ДЕКЛАРАЦИЈА И РАДНЕ ДЕФИНИЦИЈЕ МЕЂУНАРОДНЕ АЛИЈАНСЕ ЗА СЕЋАЊЕ НА ХОЛОКАУСТ
57	ДОДАТНИ РЕСУРСИ

1

ЗАШТО ПОДУЧАВАТИ О ХОЛОКАУСТУ?

12 КЉУЧНИ АРГУМЕНТИ ЗА ПОДУЧАВАЊЕ О ХОЛОКАУСТУ

2

ШТА ПОДУЧАВАТИ О ХОЛОКАУСТУ?

17 ОБИМ И РАЗМЕРЕ ХОЛОКАУСТА
17 ЗАШТО И КАКО СЕ ХОЛОКАУСТ ДОГОДИО?
17 КОНТЕКСТИ И РАЗВОЈ ДЕШАВАЊА
19 РАЗУМЕВАЊЕ КОНЦЕПТА

3

КАКО ПОДУЧАВАТИ О ХОЛОКАУСТУ?

24 НАЈВАЖНИЈА НАЧЕЛА
27 АКТИВНОСТИ УЧЕЊА И СВЕОБУХВАТНИ ПРИСТУПИ
32 КРИТИЧКО РАЗМИШЉАЊЕ И САМОРЕФЛЕКСИЈА
36 ИЗВОРИ И РЕСУРСИ ЗА ДЕЛОТВОРНО ПОДУЧАВАЊЕ И УЧЕЊЕ
41 ПОВЕЗИВАЊЕ ИСТОРИЈЕ СА САДАШЊИЦОМ:
ХОЛОКАУСТ, ГЕНОЦИДИ И КРШЕЊА ЉУДСКИХ ПРАВА

РЕЗИМЕ

Холокауст је био систематски и под покровитељством државе спроведен прогон и убијање Јевреја, који су починили нацистичка Немачка и њени сарадници у периоду од 1933. до 1945. године. Као геноцид који се спроводио на целом континенту, Холокауст није уништио само појединце и породице, него и целе заједнице и културе које су се развијале вековима. Холокауст се одигравао у контексту нацистичких прогона и убијања усмереног и на многе друге групе. Наставне и друге активности би увек требало да буду усмерене ка томе да ученици унапреде знање о овом уништењу без преседана, као и да очувају сећање на прогоњене и убијене појединце или групе. Едукаторе и ученике треба подстицати и оспособљавати да разматрају морална, политичка и социјална питања која су се наметнула након Холокауста и њихов значај у данашњици.

Ослањајући се на стручност делегата из преко 40 држава чланица алијансе, *Препоруке за подучавање и учење о Холокаусту* су намењене креаторима образовних политика, стручњацима, људима из праксе и едукаторима као допринос:

1. развијању знања о Холокаусту, обезбеђењу тачности у индивидуалном разумевању и знању и за подизање свести о последицама антисемитизма;
2. стварању подстицајног наставног окружења за учење о Холокаусту;
3. промовисању критичког и аналитичког размишљања о Холокаусту, укључујући и јачање способности супротстављања негирању и искривљењу историје Холокауста;
4. образовању о људским правима и спречавању геноцида.

ЗАШТО ПОДУЧАВАТИ О ХОЛОКАУСТУ?

Учење и подучавање о Холокаусту ученицима пружа, осим знања о догађају који је из темеља довео у питање људске вредности, и прилику бољег разумевања неких од механизма и процеса који воде ка геноциду. Ту су и избори и одлуке које су људи доносили да би убрзали, прихватили или пружили отпор процесу прогона и убијања, посебно ако имамо у виду да су ове изборе понекад морали да праве под екстремним околностима.

Одељак „Зашто подучавати о Холокаусту?“ артикулише низ оваквих комплексних поимања. Актери образовања их могу користити као оквир за проучавање овог догађаја из прошлости уз разматрање тога како он обликује садашњост. Подучавање и учење о Холокаусту пружа суштинску могућност за подстицање критичког мишљења, друштвене свести и личног напредовања.

ШТА ПОДУЧАВАТИ О ХОЛОКАУСТУ?

Препоруке имају за циљ да продубе разумевање Холокауста помоћу постављања кључних питања о историјском контексту, обиму и размерама Холокауста, затим како се и зашто догодио. Овај одељак представља низ критичких питања које едукатори могу да користе како би обликовали свој приступ испитивању Холокауста. Предложена су четири кључна питања:

- Који су били историјски услови и кључне фазе у процесу овог геноцида?
- Због чега и на који начин су људи учествовали или постали саучесници у овим злочинима?
- На који начин су Јевреји реаговали на прогоне и масовна убиства?
- Због чега и на који начин су неки људи пружили отпор овим злочинима?

Формулисана су и детаљнија питања како би се ученицима помогло да из различитих перспектива истраже како и зашто се догодио Холокауст. Ова питања подстичу проучавање стања и понашања пре, током и након Другог светског рата. Она подстичу на размишљање о односу између Холокауста и других масовних злочина почињених од стране нациста и њихових сарадника, какав је био и геноцид над Ромима. Такође, утичу на испитивање одговорности и саучесништва, те шта је мотивисало и одредило понашања злочинаца, њихових сарадника, посматрача, али и спасилаца. Ова питања наглашавају велику разноврсност начина на које су жртве реаговале. Затим, она подстичу дискусију о значају разумевања историје Холокауста за суочавање са савременим друштвеним проблемима као што су, на пример, политика и однос друштва према избеглицама, последице кршења људских права не само за појединце чија су права ускраћена, већ и за читаво друштво, односно напоре усмерене ка спречавању геноцида.

КАКО ПОДУЧАВАТИ О ХОЛОКАУСТУ?

Едукатори треба пре свега да буду сигурни у то да се о Холокаусту може ефикасно и успешно подучавати уз пажљиву припрему и одговарајуће материјале. Одељак „Како подучавати о Холокаусту?“ разматра могућности и изазове у подучавању и учењу о Холокаусту и представља практичне приступе и методе за примену у формалном и неформалном образовању. Посебно се истиче важност тачности и прецизности у погледу историјских чињеница, историјских поређења и употребе правилне терминологије. Подстиче се приступ у којем је ученик у средишту, како би се подржало критичко и аналитичко мишљење. Посебна пажња је посвећена значају пажљивог одабира прикладних примарних и секундарних извора за ученике, којима се појашњавају индивидуалност и дејство историјских фактора. Такође, истиче се важност обрађивања ове материје у изнијансираном историјском контексту, као и избегавања употребе Холокауста изван историјске перспективе када се обрађују друге области, на пример, људска права или превенција геноцида.

УВОД

„Обавезујемо се да ћемо подстицати проучавање Холокауста у свим његовим димензијама. Промовисаћемо образовање о Холокаусту у нашим школама и на универзитетима, као и у нашим заједницама и на то подстицати друге институције.“

– Члан 5. Стокхолмске декларације из 2000. године.

ОБЈАШЊЕЊЕ И ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Холокауст је био прекретница у светској историји као догађај који је прелазео географске границе и утицао на све сегменте друштва којих се дотицао. Деценијама касније, друштва и даље траже начине да се носе са сећањем на Холокауст и с историјском грађом о овом догађају на начине који се преплићу са нашом стварношћу. Подучавање и учење о Холокаусту представља суштинску могућност за подстицање критичког мишљења, друштвене свести и личног напредовања. Међутим, ова комплексна тема, такође, представља изазове у образовању због своје трауматичне природе, обима и тематске ширине, али и начина на који додирује изазове у свим међуљудским односима, па и онима који обухватају расизам и антисемитизам.

Међународна алијанса за сећање на Холокауст (ИХРА) спаја владе и стручњаке из преко четрдесет држава чланица како би се [оснажило, унапредило и промовисало образовање, сећање и истраживање о Холокаусту широм света](#). ИХРА је у јединственој позицији да пружи свеобухватне препоруке за подучавање и учење о Холокаусту, засноване на стручности својих међународних делегата. Обим подучавања и учења о Холокаусту је проширен у смислу професионализације, институционализације и глобализације. Чланице Међународне алијансе за сећање на Холокауст доприносе новим историјским открићима и повећаном ангажману у образовању, сећању и истраживању Холокауста.

Упркос томе, резултати емпиријског истраживања о [Подучавању и учењу о Холокаусту](#) које је извршила ИХРА указују на више проблема. Као изазови за подучавање и учење о Холокаусту, препознате су значајне празнине у знању о Холокаусту и у његовом тумачењу, у виду широко распрострањених митова и заблуда савременог света, а ту су и тенденције да се у националној историји избегавају тешка питања. Уз то, нације имају различите историје и сопствене легитимне наративе о Холокаусту, различите образовне системе, педагошке приступе, као и различите традиције које се морају узети у обзир.

На темељу заједничких искустава и мишљења стручњака, и на основу повратних информација од едукатора из држава чланица Међународне алијансе за сећање на Холокауст, ове ажуриране *Препоруке* ће креаторима образовних политика, стручњацима, људима из праксе и едукаторима пружити основу за учење и

подучавање о Холокаусту. *Препоруке* нису замишљене као неко свеобухватно решење које треба директно и у целости применити, већ као оквир на којем ће се заједнички радити.

ЦИЉЕВИ ПРЕПОРУКА

Као ажурирана верзија првобитних смерница за учење и подучавање о Холокаусту Међународне алијансе за сећање на Холокауст, ове ревидиране *Препоруке* дају допринос јавној расправи између научника, креатора образовних политика, стручњака, људи из праксе и ширег друштва о смислу и значају едукације о Холокаусту у данашње време. Смисао *Препорука* је да помогну остваривању следећег:

1. Развијања знања о Холокаусту, уз обезбеђење тачности у индивидуалном разумевању и знању, и подизања свести о могућим последицама [антисемитизма](#);
2. Стварања подстицајне наставне средине за учење о Холокаусту;
3. Промовисања критичког и аналитичког размишљања о Холокаусту, укључујући развијање способности за борбу против [негације и искривљења праве истине о Холокаусту](#);
4. Доприноса образовању о људским правима и спречавању геноцида;

ДЕФИНИЦИЈА ХОЛОКАУСТА

Као што је истакнуто у Одељку 3.1, смислено образовање о Холокаусту захтева доследну и тачну употребу термина. Термини „Холокауст“ и „Шоа“ односе са на специфичан геноцид у историји двадесетог века – под покровитељством државе Немачке и њених сарадника, спроведен је систематски прогон и убијање Јевреја у периоду од 1933. до 1945. године. Врхунац прогона и убијања догодио се у току Другог светског рата. Овај геноцид се десио у контексту ширег насиља под вођством нациста које је укључивало прогоне и убијања других етничких или социјалних група, какав је био и геноцид над Ромима.

Подучавање и учење о Холокаусту је усредсређено на дискриминацију, прогон, убијање и геноцид над Јеврејима који су спровели нацистички режим и колаборационисти, па је разумевање нацистичких злочина над нејеврејским жртвама кључно и за разумевање Холокауста. С обзиром на то да су нацистичка агресија и прогони обухватили и просторе изван европског континента на подручју Северне Африке, подучавање о Холокаусту може да обухвата и разумевање поступка према Јеврејима Северне Африке.

Генерално, *Препоруке* се, такође, односе и на подучавање и учење о геноциду над Ромима, али треба имати на уму да је за едукацију о страдањима Рома неопходно и знање о историји ромске мањине, основама антициганизма, као и о нацистичкој политици прогона и истребљења заснованој на расној идеологији. Важно је разумети да су предрасуде и мржња према Ромима дубоко укоренење у европској историји, те да је геноцид над Ромима након Другог светског рата дуго био занемариван и негиран, да би званично био признат тек 1982. године. Комитет за геноцид над Ромима Међународне алијансе за сећање на Холокауст настоји да подигне свест о геноциду над Ромима за време Другог светског рата и да оснажи посвећеност Међународне алијансе за сећање на Холокауст на пољу информисања, образовања, комеморације и истраживања о геноциду над Ромима ([види додатне материјале](#)).

ПОДУЧАВАЊЕ

Уопштено говорећи, подучавање и учење о Холокаусту треба да:

- **Унапређује знање** о овом уништењу без преседана;
- **Чува сећање** на оне појединце и специфичне групе које су биле прогањане и убијане;
- **Подстиче размишљање** наставника и ученика о моралним, политичким и духовним питањима која проистичу из догађаја Холокауста, као и о њиховој важности и актуелности у данашњем друштву.

ПРЕГЛЕД

Препоруке су подељене у следеће одељке:

1. **Објашњење и образложење:** [Зашто подучавати о Холокаусту?](#)
2. **Садржај:** [Шта подучавати о Холокаусту?](#)
3. **Педагогија:** [Како подучавати о Холокаусту?](#)
4. **Додатни ресурси:** [Додатне информације из других организација](#) које креирају материјале за подучавање и учење о Холокаусту као и списак [кључних термина](#).

КОМЕ ПРЕПОРУКЕ МОГУ КОРИСТИТИ?

Сврха *Препорука* јесте да се њима подрже креатори образовних политика, школско руководство, наставници, као и друге заинтересоване стране на пољу едукације, како у формалном, тако и у неформалном образовању. Док професионалци имају различите улоге у процесу образовања, сви могу имати корист од критичког размишљања „зашто, шта и како“ подучавати о Холокаусту.

Наставницима се саветује да прочитају Одељке 1 и 2 пре него што испланирају садржај својих часова, те да прочитају Одељак 3, како би одредили свој приступ овој настави. Одељак 3 може да послужи наставницима и као подршка у евалуацији властите наставе након одржаног часа. На овај начин, *Препоруке* ће бити од помоћи, како искусним едукаторима о Холокаусту, тако и онима који су нови у подучавању и учењу о Холокаусту. Следећи дијаграм представља модел овог процеса.

Слика 1. Како користити ове препоруке

1

ЗАШТО ПОДУЧАВАТИ

О ХОЛОКАУСТУ?

Суштина било каквог проучавања Холокауста је учинити га смисленим, разумљивим и релевантним за ученике у њиховом националном контексту. Формулисањем разноврсних могућих циљева учења о Холокаусту, овај ће одељак помоћи у дефинисању принципа за подучавање и учење о Холокаусту. Ово је од посебне важности за државе чланице Међународне алијансе за сећање на Холокауст, које су се у обавезале на подучавање и учење о Холокаусту у својим земљама.

Подучавање и учење о Холокаусту пружа суштинску прилику за подстицање критичког мишљења, друштвене свести и личног напредовања. Холокауст представља прекретницу у светској историји. Превазишао је географске границе, утицао на све сегменте друштава, а догодио се у контексту Другог светског рата. Деценијама касније, друштва и даље траже начине да се носе, како са сећањем на Холокауст, тако и са историјском грађом о овом догађају, док се истовремено суочавају са савременим изазовима какви су упорни антисемитизам и ксенофобија, геноциди који се и даље дешавају у свету, текућа избегличка криза, као и претње многим демократским нормама и вредностима. Ово је нарочито релевантно у вези са успоном ауторитарних влада, односно популистичких и екстремних покрета у оквиру (либералних) демократија.

Предавачи у формалним срединама (на пример у школама), као и у неформалним (на пример у музејима и другим институцијама), могу ангажовати ученике кроз одговоран и на чињеницама заснован мултидисциплинарни приступ историји. Премда јединствен у времену и простору, Холокауст је ипак био људски догађај који покреће изазовна питања о појединачној и колективној одговорности, о значењу грађанске одговорности, односно о структурама и друштвеним нормама које могу да постану опасне за одређене групе или читаво друштво.

КЉУЧНИ АРГУМЕНТИ ЗА ПОДУЧАВАЊЕ О ХОЛОКАУСТУ

- Холокауст је био **покушај да се убију сви европски Јевреји** и да се уништи јеврејска култура. То је био догађај без преседана у историји који је из темеља уздрмао основе људских вредности.
- Проучавањем Холокауста **долазимо до чињенице да геноцид није спонтан или неминован догађај, већ процес коме је могуће супротставити се или га можда и зауставити.** Холокауст је показао како нација може да користи своје бирократске структуре, процесе и техничку стручност, ангажујући кроз време многоструке сегменте друштва у спровођењу политике искључења и дискриминације, чији је крајњи циљ геноцид.
- Проучавање историје Холокауста може да **осветли улоге историјских, друштвених, верских, политичких и економских чинилаца у ерозији и дезинтеграцији демократских вредности и људских права.** Учење о Холокаусту омогућава ученицима да боље разумеју механизме и процесе који воде ка геноциду, што у наставку подстиче на размишљање о важности демократских институција и владавине права. Ово ученике може оспособити да препознају околности које могу угрозити или оштетити демократске структуре друштва, али и да размисле о сопственој улози и одговорности у очувању тих вредности ради спречавања кршења људских права и ескалације у масовне злочине у сопственој средини.
- Подучавање и учење о Холокаусту је **прилика да се рашчлане и анализирају одлуке и поступци које су чинили (или нису чинили) различити људи у кризним временима.** То треба да послужи као подсетник да одлуке имају последице, без обзира на сложеност ситуације у којој се доносе. Холокауст је обухватао различите појединце, институције, организације и државне органе на локалном, националном, регионалном и глобалном нивоу. Анализа и разумевање одлука и поступака учињених или неучињених на различитим нивоима покреће сложена питања о томе како су појединци и групе реаговали на догађаје Холокауста. Било да је пажња усредсређена на политичке калкулације државе или на свакодневне бриге појединаца (укључујући на пример страх, вршњачки притисак, похлепу или равнодушност), јасно је да је динамика, која се наизглед чинила познатом и обичном, водила до ванредних исхода.

- Подучавање и учење о Холокаусту ученике **може оспособити да критички анализирају и тумаче манифестације и представљање Холокауста у култури и да тиме допринесу умањењу ризика од манипулација овом историјском чињеницом.** У многим земљама Холокауст је постао тема или мотив који се често испољава како у популарној култури, тако и у политичком дискурсу, обично кроз медије. Подучавање и учење о Холокаусту ученицима може помоћи да препознају нетачности онда када се Холокауст злоупотребљава као реторичко оруђе у служби неке друштвене, политичке или моралне агенде.
- **Проучавање антисемитизма у контексту нацистичке идеологије осветљава последице предрасуда, стереотипа, ксенофобије и расизма.** Антисемитизам је наставио да постоји и након Холокауста, а непосредни докази указују и да је у порасту. Подучавање и учење о Холокаусту ствара простор за проучавање историје и еволуције антисемитизма – основног чиниоца који је Холокауст учинио могућим. Проучавање различитих средстава којима се промовишу антисемитизам и ксенофобија, укључујући говор мржње, пропаганду, манипулацију медијима и насиље над специфичним групама, може ученицима помоћи да разумеју механизме који се користе да унесу раздор међу заједницама.
- Подучавање и учење о Холокаусту **може да помогне ученицима у контексту комеморације жртава Холокауста, што је у многим земљама постало део културне праксе.** У склопу школског програма ученици се често позивају да учествују у обележавању међународних, државних или локалних дана сећања. Комеморација не може да замени учење, али проучавање Холокауста је од суштинског значаја да омогући ученицима стицање неопходног разумевања, што је основ за комеморацију са смислом и садржајем у данашње време, и предуслов да се оваква културна пракса настави и у будућности. Слично томе, учествовање у комеморацији може подстаћи емотивни ангажман, што постаје саставни део целине проучавања комплексне и трауматичне историје, стварајући простор да се Холокауст анализира и кроз филозофско, верско или политичко промишљање, што иначе не спада у школски програм.

2

ШТА ПОДУЧАВАТИ

О ХОЛОКАУСТУ?

Подучавање и учење о Холокаусту ће се разликовати у зависности од националних и локалних контекста. Ти контексти су пресудни при доношењу одлука у погледу тога која питања треба проучавати дубље, а којима се треба бавити концизније.

За подучавање о Холокаусту мора, међутим, бити довољно посвећеног времена да би ученици могли смислено, а не површно, одговорити на следећа питања:

- Који су били историјски услови и кључне фазе у процесу овог геноцида?
- Због чега и на који начин су људи учествовали или постајали саучесници у овим злочинима?
- Како су Јевреји одговорили на прогоне и масовна убиства?
- Због чега и на који начин су неки људи пружали отпор овим злочинима?

Поента са питањима и проблемима који се обрађују у овом поглављу није у њиховој обимности и мноштву детаља, већ у обради низа основних и централних тема и садржаја. Треба имати у виду да ће се недоумице везане за Холокауст временом мењати. Питања која данас можда не изгледају релевантна могу постати веома важна у будућности. Имајући ово у виду, наставници се подстичу да ученике оспособе за проучавање проблема и питања која описујемо у наставку.

Шта подучавати: основни историјски садржај

Холокауст је систематски спроведен прогон и масовно убијање Јевреја које су извршили нацистичка Немачка и њени сарадници у периоду од 1933. до 1945. године. Овај геноцид који се одвијао на целом континенту уништио је, не само појединце и њихове породице, већ и читаве заједнице и културе које су развијане вековима.

Које су биле кључне фазе, прекретнице и одлуке у процесу геноцида?

На који начин и због чега су људи вршили/учествовали/постајали саучесници у овим злочинима?

Како су Јевреји одговорили на прогон и масовно убијање?

<i>Претходна ситуација</i>	<i>Успон нацизма</i>	<i>Други светски рат</i>	<i>Период након рата: директне последице</i>
<ul style="list-style-type: none"> – Европски антијудаизам – Развој антисемитизма и расизма – Утицај резултата Првог светског рата	<ul style="list-style-type: none"> – Јевреји у нацистичкој идеологији и пропаганди – Реакција немачког друштва на нацисте пре и након њиховог доласка на власт – Реакција света на нацистичку владавину и политику	<ul style="list-style-type: none"> – Утицај рата на прогон Јевреја – Отпор и спасавање – Убилачке операције Ајнзацгрупа – Време доношење одлуке о истребљењу европских Јевреја – Улога логора у „Коначном решењу“ – Утицај завршетка Другог светског рата	<ul style="list-style-type: none"> – Ситуација преживелих након ослобођења – Транзициона правда

Слика 2. Шта подучавати: основни историјски садржај

2.1 ОБИМ И РАЗМЕРЕ ХОЛОКАУСТА

Ученици треба да знају и разумеју да је Холокауст био геноцид континенталних размера који није уништавао само појединце и породице већ целокупне заједнице и културе које су се вековима развијале у Европи.

2.2 ЗБОГ ЧЕГА И НА КОЈИ НАЧИН СЕ ДОГОДИО ХОЛОКАУСТ?

Ученицима треба омогућити да истражују због чега и на који начин се Холокауст догодио:

- Које су биле кључне фазе, прекретнице и одлуке у процесу геноцида?
- На који начин и због чега су људи вршили/учествовали/постајали саучесници у овим злочинима?
- Како су Јевреји одговорили на прогон и масовно убијање?

2.3 КОНТЕКСТ И ОДВИЈАЊЕ ХОЛОКАУСТА

Да би се разумело како је уопште било могуће да се Холокауст деси, потребно га је размотрити из више перспектива и у контексту различитих процеса. Следећа питања могу да послуже као полазна тачка. Од кључне је важности да се у то укључе и уклопе везе са националним и локалним контекстима, као и то да се ти контексти проучавају.

2.3.1 Претходна ситуација

- Шта је био европски антијудаизам и у каквој је вези био са хришћанским учењима?
- Како су се антисемитизам и расна теорија развијали у деветнаестом веку и како су били повезани са националистичким идеологијама?
- Какав је био утицај Првог светског рата и политичких дешавања у Европи у међуратном периоду на односе између Јевреја и нејевреја?

2.3.2 Успон нациста, њихов поглед на свет, њихова расна идеологија и политичка пракса

- На који начин и због чега су нацисти циљали на Јевреје и друге групе у својој пропаганди и политици?
- На који начин је успостављање диктатуре националсоцијализма, а нарочито укидање основних права и изопачење владавине права, утрло пут Холокаусту и како је немачко друштво реаговало на овај процес?
- На који начин су у предратном периоду нацисти посебно циљали на права и имовину Јевреја?
- Како је свет реаговао на нацистичку владавину и политику?

2.3.3 Ток и развој Холокауста у контексту Другог светског рата

- На који начин су нацисти радикализовали прогон Јевреја након што је нацистичка Немачка започела Други светски рат и какав је утицај на то имао ток рата?
- На који начин и због чега су нацисти организовали експропријацију Јевреја и како је то утицало на њихове изгледе да преживе?
- Какве су различите врсте гета нацисти организовали и како су их користили за сегрегацију, концентрацију и прогон јеврејских заједница?
- Како су мобилне војне јединице за убијање (Ајнзацгрупе) биле у стању да убију на стотине хиљада Јевреја у року од пола године након немачке инвазије на Совјетски савез?
- У којој фази су нацисти донели одлуку о покушају истребљења свих европских Јевреја?
- [На који начин је систематско убијање хендикепираних људи утрло пут систематском убијању Јевреја?](#)
- На који начин су нацисти користили логоре смрти и друге логоре да би остварили планирано „Коначно решење јеврејског питања у Европи“?
- Какав утицај су колаборација са окупаторима или отпор против окупације имали на прогоне у државама које су биле немачке савезнице, односно у окупираним земљама?
- Какву је улогу имао пораз нацистичке Немачке и њених савезника у окончању Холокауста?

2.3.4 Период након рата: директне последице

- Са каквим изазовима су након ослобођења били суочени они који су преживели Холокауст? Како се ситуација преживелих Јевреја након ослобођења разликовала од ситуације нејеврејских жртава прогона и рата?
- Који су елементи транзиционе правде били обезбеђени по завршетку нацистичког режима и рата у Европи? На који су начин били успешни? Шта није постигнуто?

2.4 РАЗУМЕВАЊЕ КОНЦЕПТА

Ученици треба да су у стању да разазнају различите масовне злочине почињене од стране нациста и њихових колаборациониста, као и њихове узроке и исходе.

Питања за разматрање:

- Које групе су постале жртве нацистичког прогона и масовног убијања, због којих мотива и са каквим исходима?
- У каквој вези је геноцид над Јеврејима са другим злочинима нациста и њихових сарадника, укључујући и геноцид над Ромима?

2.4.1 Одговорност

Да би ученици почели да схватају како је Холокауст могао да се деси и да разматрају каква питања то покреће за данашња друштва, треба да препознају да није довољно ограничити одговорност за ове злочине на Хитлера и нацисте.

Питања за разматрање:

- Ко је био одговоран, односно ко је био саучесник, и какви су им били мотиви? Која је разлика између одговорности и саучесништва?
- Иако су акције убијања претежно спроводили мушкарци, какву су подршку овим процесима давале и какву одговорност за ове злочине су сносиле жене?
- Какве је улоге имало локално нејеврејско и јеврејско становништво (укључујући спасавање угрожених и колаборацију са окупаторима)?
- Какве је ставове према прогону и убијању Јевреја у окупираним земљама заузело већинско становништво?

- Ко су били појединци и групе који су ризиковали помажући и спасавајући Јевреје? Шта их је мотивисало? Шта је спречавало или обесхрабривало друге да поступе слично?
- Шта се знало о прогону и убијању Јевреја и у којим периодима?
- Шта се знало о страдањима Рома и како је свет на то реаговао?
- Како је свет одговарао на информације о прогону и убијању Јевреја?
- Шта су чинили савезници, неутралне државе, цркве и други да спасу жртве нацистичких злочина и да ли су могли да учине више?

2.4.2 Активности жртава

Од кључне важности је да се Холокауст не посматра само из перспективе злочинаца, њихових поступака, извора и наратива. Јевреји и друге жртве се морају препознати као појединци и заједнице са властитим контекстима и историјама, а не као пасивни објекти масовног убијања. Задатак предавача је да се постара да ученици препознају да су и жртве имале способност деловања, те да су на злочине одговарале што су боље могле у светлу свог схватања света и свог места у њему, као и информација доступних у то време. То би могло да укључује, између осталог:

Предратни живот

- Како су Јевреји живели у својим матичним земљама и како је на њихове животе утицао прогон који су покренули нацисти, нацистички савезници и колаборационисти?

Реакције и отпор

- На који начин су нацисти изоловали Јевреје од остатка друштва? Како су Јевреји одговорили на ову изолацију?
- Какве су биле карактеристике јеврејског руководства, образовања, заједнице, верске праксе и културе током Холокауста?
- У којој мери и на које начине су Јевреји могли да пруже отпор? У којој су мери то чинили? Шта их је у ограничавало или оснаживало у доношењу одлука и предузимања отпора?
- На који начин је нацистички прогон различито утицао на мушкарце, жене и децу, и како су они на то одговарали?

2.4.3 Релевантност Холокауста за савремена питања

Ученицима би требало дати прилику да дискутују о релевантности историјског искуства Холокауста за данашње време. Нека од питања у овом контексту би могла да буду следећа:

- На који начин проучавање прогона жртава нацистичке идеологије унапређује разумевање последица кршења људских права у данашњим друштвима? Специфично, шта нам то може рећи о проблему стереотипа, предрасуда, окривљавања других за постојеће или измишљене проблеме, дискриминације, прогона и геноцида?
- На који начин знање о јеврејским избеглицама пре, током и након Холокауста може бити релевантно за разумевање савремене избегличке кризе?
- На који начин учење о Холокаусту може допринети бољем разумевању геноцида, препознавању знакова упозорења и могућности да се реагује, што би могло да ојача савремене напоре да се геноцид спречи?
- Постоје ли контексти где коришћење слика и дискурса о Холокаусту није корисно или је чак директно проблематично? Постоје ли представе Холокауста које су нарочито проблематичне?

3

КАКО ПОДУЧАВАТИ

О ХОЛОКАУСТУ?

Не постоји неки јединствени „исправни“ начин подучавања, никаква идеална методологија која одговара свим предавачима и свим ученицима за учење о било којој теми, па ни о Холокаусту. Ипак, препоруке које овде дајемо засноване су на практичним искуствима и осмишљене тако да послуже школским наставницима и другим едукаторима за развијање сопствених радних планова, узимајући у обзир потребе сваког појединца у учењу.

3.1 ОСНОВНА НАЧЕЛА

3.1.1 О Холокаусту се успешно може подучавати – не плашите се да приступите овој теми

Неки наставници се устручавају да се упусте у подучавање о историји Холокауста јер имају перцепцију да ће наићи на потешкоће. Такође, тема је сама по себи осетљива, па и то представља проблем. Поједини предавачи се питају како да дочарају обим ове трагедије, размере које је тешко дочарати бројевима и дубине до којих се мислило да човечанство не може да потоне. Неки се питају како да ученике активно укључе и ангажују, а да их при том не трауматизују, или брину о могућим реакцијама ученика на овакву тему. Наставници желе да буду спремни на различите реакције које би интензитет садржаја могао изазвати.

Ученици различитих старосних група се могу упознавати са историјом Холокауста када су метод и садржај прилагођени узрасту. Личне приче жртава, њихова бекства и спасавања могу бити прикладније за млађу публику. Од старијих ученика може се тражити да се баве сложенијим и изазовнијим материјалом уз већу употребу одговарајућих примарних извора. Одабир извора и наставних средстава требало би вршити уз помоћ ових препорука, узимајући у обзир и емоционалне потребе ученика и различите специфичне околности.

Закључак је једноставан, не треба се плашити упуштања у ову тему. Премда се може учинити застрашујућом, пракса је показала да се о Холокаусту може предавати успешно и уз добре резултате. Истражите и користите широк спектар материјала којим се описују методе, успешна искуства и конкретне педагошке стратегије које се могу искористити као помоћ при планирању, осмишљавању и реализацији наставе.

3.1.2 Будите прецизни у формулацијама и дефинишите термин Холокауст

- Језичка прецизност при описивању је важна да би се избегле генерализације које могу да отежају разумевање различитих појмова и активности. На пример, реч „логор“ се користи за описивање читавог низа разноврсних места и локација. Иако су људи умирали и били убијани у многим логорима које су основали нацисти и њихови сарадници, нису сви логори били циљано изграђени као центри за убијање или логори смрти. Различити логори су функционисали на различите начине у различитим временима и обухватили су на пример концентрационе логоре, логоре за принудни рад и транзитне логоре. Прецизне дефиниције и пажња посвећена специфичностима при описивању различитих појмова помажу да се избегну неспоразуми.

- Употреба јасне дефиниције појма „Холокауст“ (или „Шоа“) може умањити могуће забуне на самом почетку. Међународна алијанса за сећање на Холокауст користи термин „Холокауст“ како би описала систематски прогон и убијање Јевреја од стране нацистичке Немачке и њених сарадника у периоду између 1933. и 1945. године. Врхунац прогона и убијања догодио се током Другог светског рата. Неке организације, чак и поједине институције које уживају велики углед, термин „Холокауст“ користе у веома широком значењу, означавајући њиме све жртве нацистичких прогона. Ипак, већина данашњих историчара користи једну прецизнију дефиницију која препознаје да су Јевреји били мета систематског прогона и убијања на начин који њихову судбину одваја од других народа, уз могући изузетак Рома (код којих су сви узрасти од новорођенчади до старих лица били мета уништења). Треба имати у виду да неки извори и материјали могу примењивати различита тумачења термина „Холокауст“. Водите рачуна да се термин користи доследно и тачно.
- Поделите са ученицима да неки сматрају да је термин „Холокауст“ проблематичан. Етимолошки, Холокауст је сложеница направљена од две речи, префикса ОЛО и речи КАУСТОН, што у буквалном преводу значи „приношење жртве спаљивањем“. Овакво тумачење термина може погрешно сугерисати да је масовно убијање Јевреја представљало некакав облик жртвовања, а не геноцид. Због тога неки радије користе хебрејску реч „Шоа“ која значи „катастрофа“.
- Пружите ученицима прилику да критички расправљају о терминологији. Јасно истакните, на пример, да су термини попут „коначно решење“ или „јеврејски проблем“ еуфемизми које су створили и користили злочинци у датом историјском тренутку како би промовисали своја вредновања и поглед на свет. Слично томе, термине какав је на пример „гето“ би требало деконструисати како би се показала различитост његовог значења када га користе нацисти, у поређењу са употребом термина пре и после нацизма.
- Едукатори се подстичу да узимају у обзир какав став друштво и култура имају о Холокаусту, с обзиром да различити друштвени ставови могу утицати на то како ученици разумеју Холокауст. Популарна култура може да одржава митове и заблуде о историји. Доследност, тачност и прецизност у употреби језика доприносе раскривању заблуда и предрасуда.

3.1.3 Дајте довољно простора овој теми и ставите историју у контекст

Холокауст се састојао од низа повезаних догађаја који су се одвијали преко националних граница у контексту рата. Стога су ови догађаји истовремено део многих различитих европских и глобалних историја и историјских процеса. Ученици треба да су у стању да препознају да се Холокауст спроводио на различите начине од земље до земље. При томе, различити краткорочни, средњорочни и дугорочни фактори у европској и глобалној историји су омогућили геноцид. Омогућите ученицима да анализирају ове факторе разматрањем ширег контекста у којима су се догађаји Холокауста дешавали.

Ови аспекти Холокауста су подробно истражени. При планирању и креирању лекција искористите угледне академске студије новијег датума које обухватају различите аспекте геноцида и његову еволуцију.

3.2 АКТИВНОСТИ УЧЕЊА И СВЕОБУХВАТНИ ПРИСТУП

3.2.1 Створите позитивно окружење за учење уз активну педагогију и приступ који је усредсређен на ученика

Покушајте да створите отворено и сигурно окружење за учење у оквиру којег се ученицима пружа простор и време за размишљање, где ће бити подстакнути да постављају питања, дискутују, износе своја размишљања и страхове, размењују идеје, ставове и бриге.

Сусрет са Холокаустом код младих може довести у питање њихове дотадашње претпоставке о карактеру људског друштва, напретку цивилизације и човековом понашању. Ученици могу исказати различите одбрамбене реакције, негативна осећања или неспремност да зађу дубље у историју нацистичког периода, односно Холокауста. Уз то, реакције младих могу укључити и алтернативне погледе и ставове. Поверење и позитивна средина за учење су важни да би се отворено суочило и справљало о таквим проблемима.

Ученици изграђују властито схватање света преваходно кроз сопствена открића и комуникацију са другима, а не кроз пуко преношење знања са наставника на ученика. Практикујте приступ у ком је ученик у центру, где је улога наставника да подстиче ученика на активно учење и омогућује му да сам открива и доноси закључке, уместо да му напросто преносите информације.

3.2.2 Реагујте на емоције и недоумице које су резултат порекла или одређеног дела идентитета ученика

Учионице су ретко када хомогене, без обзира на то да ли се ради о верском, културном, друштвеном или етничком идентитету. Сваки појединац доноси у учионицу своје порекло, предубеђења, лична осећања и интересовања. Уз то, јавне дебате и текући политички проблеми утичу на то како ученици приступају теми. Разнолика природа сваке учионице, као и текуће друштвене дебате, пружају мноштво могућности да учење о Холокаусту ученици доживе релевантним и ангажованим.

Сензитивно приступите осећањима и мишљењима ученика, нарочито у вези са питањима која се односе на њих. Пружите прилику да се о овим питањима разговара отворено. Будите спремни да проучавате и друге историје геноцида, расизма, робовласништва, прогона или колонијализма у савременом свету. Водите рачуна да пажљиво правите разлику између различитих случајева укључујући узроке и природу свакога од њих. Разговарајте о разлици између „поређења“ и „изједначавања“.

Понекад се дешава да ученици који сматрају да није посвећено довољно пажње историјским или савременим патњама и прогонима групе са којом се идентификују исказују отпор према учењу о прогону и убијању других. Обезбедите простор да ученици сазнају више и о другим прогонима и патњама, у различитим контекстима учења, али поведите рачуна да се то не претвори у одмеравање страдања (в. 3.5.2).

3.2.3 Ако користите писане и визуелне материјале, нарочито ако приказују експлицитне и страшне слике, добро размислите који је смисао њихове употребе у учењу

Слике и текстове треба бирати пажљиво и уз јасну намеру да се оствари специфичан едукативни циљ. У образовном контексту поштовање, како према жртвама Холокауста, тако и према ученицима, захтева сензибилан приступ и пажљиво разматрање прикладности наставног материјала. Коришћење експлицитних и страшних слика са намером да се шокира или ужасне, понижавајуће је за жртве и може да појача стереотипе о Јеврејима као жртвама. Осим тога морамо обратити пажњу на ученике који су посебно осетљиви и не излагати их трауматичним сликама, као што треба поштовати и да неке слике код одређених ученика могу изазвати нелагоду или стид. О Холокаусту се може учити и без експлицитних фотографија или филмских снимака.

Као и у погледу терминологије (в. 3.1.2), треба имати у виду изворе одабраних материјала. Злочинци су створили много фотографија, филмова и докумената који могу бити корисни образовни ресурси, под условом да је контекст добро објашњен. Едукатори у континуитету треба да преиспитују употребу различитих изворних материјала, односно њихову сврсисходност за постизање исхода учења.

3.2.4 Претворите статистике у личне приче

Омогућите ученицима да жртве нацистичких прогона виде као личности. Наставници могу да пронађу методе којима ће размере Холокауста и бројке везане за њега учинити стварним за своје ученике. Многи ће тешко схватити природу Холокауста, ако се о томе говори само у виду статистике. Када се изнова и изнова позива на „шест милиона страдалих“, постоји ризик да се заједнице и појединци сведу на безличну масу, а настојање да се визуализује енормност бројева може одвести у додатно обезличење и дехуманизацију жртава.

Уместо тога, да би дочарали људско искуство, пожељно је користити сведочанства преживелих, као и писма и дневнике из тог периода. Ученици треба да буду у стању да схвате да је свака „статистика“ била стварна особа која је живела свој живот пре Холокауста и постојала у контексту породице, пријатеља и заједнице. Достојанство и људскост жртава треба у сваком тренутку наглашавати.

3.2.5 Уместо да се оснажују стереотипи усресредите се на сложену природу улога и одлука

Усредсређивање на личне приче, моралне дилеме са којима су људи тога времена били суочени и одлуке које су они доносили, историју Холокауста може ученицима учинити непосреднијом, занимљивијом, али и релевантнијом за њихове животе у данашњем времену.

Обезбедите историјске ресурсе који ће ученицима омогућити да анализирају сложене факторе који утичу на људско понашање. Покажите како су стварни људи доносили одлуке које су утицале на стварне догађаје. Дискутујте о многобројним факторима који утичу на људске поступке, од друштвене структуре, економије, идеологије, до личних убеђења и мотивације. Проучавањем Холокауста развијени су термини „злочинац“, „посматрач“, „жртва“ и „спасилац“, како би се класификовале и анализирале специфичне врсте историјских актера. Постарајте се да ученици разумеју да су ове категорије наметнуте у прошлости и да не произилазе директно из ње. Људска понашања су често испреплетена и промењива. Особа која је у једном контексту била „посматрач“ можда је у некој другој ситуацији „злочинац“ или чак „жртва“ у некој трећој.

Поведите рачуна да се не оснажују стереотипи који сугеришу да су сви спасиоци били хероји, добри и љубазни, сви посматрачи апатични, а сви злочинци садисти. Изнад свега, подвучите да „жртве“ нису биле немоћне, већ да су на тешке и стресне ситуације одговарале сходно својој старосној доби, пореклу, образовању... Нарочито се треба постарати да се избегну олаке генерализације о „националном карактеру“ и, уколико се појаве, у дискусији их треба довести у питање.

3.2.6 Злочинце не треба поједностављено представљати као „чудовишта“

Мотиве злочинаца треба детаљно проучавати. Ученици могу да користе примарне изворе, студије случаја и биографије како би оценили релативну важност различитих фактора. Такви фактори су друштвена структура, економија, идеологија, предрасуде, пропаганда, ксенофобија, дехуманизација, вршњачки притисак, криминална психопатологија, али могу да буду и мотивациони, какви су страх, моћ или похлепа. Све је то утицало на оне који су донели одлуку да суделују или да буду директни учесници у злочинима Холокауста. Намера није да се њихове одлуке представе као оправдане, већ да се покуша разумети како је могло да дође до тога да људи учине то што су учинили. Разумети није исто што и одобравати.

Холокауст је био људски догађај са људским узроцима. Иако су злочинци извршили нехумана дела, већина њих нису били садистичке психопате. Називати их „злим“ није довољно добро објашњење за Холокауст. Уместо тога, предавачи би требало да помогну ученицима да поставе једно сасвим другачије и много изазовније питање: Како је људски било могуће да обични људи који су починили окрутна злодела и убијали друга људска бића, укључујући жене и децу, истовремено буду и брижни очеви и мужеви или посвећене супруге или мајке?

3.2.7 Будите опрезни са симулацијама или учењем кроз играње улога

Пажљиво размислите ако намераваате да обрађујете тему Холокауста кроз писање слободних састава, кроз играње улога или других врста симулација, које ученике подстичу да замишљају да су непосредно укључени у Холокауст. Такви покушаји

„стварања емпатије“ могу довести до лажног поистовећења или тривијализације, пошто ученици за поређење могу користити само сопствена животна искуства. Неки млади људи могу претерати са поистовећивањем. Неке може прекомерно да узбуди „моћ“, па чак и „гламур“ нациста. Неки, пак, могу показати морбидну фасцинацију патњом жртава. Ученици који су заиста преживели нека трауматска искуства, лично или у породици, могу кроз такве вежбе да доживе велики стрес и поново проживљавају своје трауме.

Размислите уместо тога о извођењу активности које полазе од „позиције посматрача“, што реално и треба да буде наш положај спрема прошлости. На пример, ученици би могли преузети улогу особе која реагује на ове догађаје из неке неутралне земље, можда неке новинарке која за свој лист пише чланак о прогону Јевреја, забринутог грађанина која пише свом политичком представнику или активисте који покушава да мобилише јавно мњење. Такве вежбе су често добра мотивација за учење, а представљају и добру припрему за могуће реакције и активности које ученици могу да предузму у вези са догађајима који их забрињавају у данашњем друштву. Уместо играња улога, истинска емпатија се најбоље може неговати кроз упознавање са личним причама из времена Холокауста и сведочанстава преживелих.

Веома је важно да се након сваке симулације или учења кроз играње улога обави дискусија са ученицима. Од кључне је важности да се стекне увид у то како су ученици реаговали и процесирали своје утиске и размишљања.

3.2.8 Подстакните проучавање локалне, регионалне, националне и светске историје и сећања

У земљама где се одигравао Холокауст треба нагласити те конкретне догађаје у контексту националне историје тог периода, а при том не занемарити европску димензију Холокауста. Може се обухватити искуство жртава, спасилаца, злочинаца, оних који су сарађивали са злочинцима и оних који су пружили отпор, као и посматрача. Наставници би требало да омогуће и охрабре преиспитивање уобичајених „националних“ наратива о том периоду.

3.2.9 Интердисциплинарни приступ може да обогати разумевање Холокауста

Догађаји Холокауста откривају екстремне људског понашања кроз многе сфере људског искуства. Због тога је ова тема релевантна за едукаторе на пољима многих наставних области. Интердисциплинарни приступ може да обогати разумевање Холокауста укључивањем различитих поља стручности, приступањем Холокаусту из више перспектива и учењем базираним на идејама и знању стеченом у различитим научним областима.

Проучавање историје Холокауста може изазвати снажне емоције. Поезија, уметност и музика може помоћи ученицима да те емоције изразе креативно и маштовито. Холокауст покреће важна морална, религијска и етичка питања о којима ученици могу да дискутују на часовима верске наставе или грађанског васпитања. Програми размене који повезују ученике са вршњацима из других делова земље или из других земаља, могу допринети бољем разумевању локалних и регионалних специфичности, као и глобалне историје Холокауста.

Ово захтева дијалог и сарадњу између наставника различитих школских предмета и тематских области ради осмишљавања остваривих циљева учења и допунских активности, по распореду који обезбеђује логичан развој знања и разумевања. Дигиталне платформе и алати за комуникацију могу добро да послуже за развој сарадње на даљину.

3.3 КРИТИЧКО РАЗМИШЉАЊЕ И САМОРЕФЛЕКСИЈА

3.3.1 Нагласите да Холокауст није био неминован

Чињеница да се један историјски догађај десио и да је документован не значи да је морао да се деси. Холокауст се догодио зато што су појединци, групе и нације донели одлуке да нешто учине, или да не чине ништа. Усредсређивање на те одлуке омогућује бољи увид у историју и људску природу, а ученицима помаже да о тој теми критички размишљају.

3.3.2 Разговарајте о сложености историје

Подсетите ученике да сложени догађаји попут Холокауста често генеришу више питања него што пружају одговора. Жеља да се из Холокауста „науче лекције“ представља низ ризика: од банализације до извлачења исувише поједностављених закључака о томе шта је исправно, а шта погрешно (као то да се Холокауст догодио због тога што су људи чинили погрешне моралне изборе), што води до површног тумачења историје. С друге стране, проучавање Холокауста покреће питања о природи личног избора, „проблему зла“, као и начинима на које се људи суочавају или не суочавају са прошлошћу.

Допустите ученицима да дубље истражују Холокауст (укључујући питања наведена у одељку „Шта подучавати о Холокаусту?“).

Објасните ученицима да наше разумевање Холокауста није статично, већ се константно развија и унапређује, на пример, као резултат истраживања, појављује се нова или проналази изгубљена изворна грађа, тако да је тешко говорити о непроменљивим „историјским“ одговорима на комплексна питања о Холокаусту. У том смислу помозите ученицима да од сопственог изучавања Холокауста не очекују свеобухватно и дефинитивно, већ ограничено разумевање.

На крају, иако ваља разликовати комеморацију и образовање, након емотивно захтевних студија учешће у комеморативним активностима може бити драгоцен начин да ученици обраде узбуркана осећања.

3.3.3 Помозите ученицима да развију историјску свест кроз проучавање сећања и различитих тумачења Холокауста

- Подстакните ученике да критички анализирају различита тумачења Холокауста

Шири културни контекст увек утиче на учење и разумевање прошлости. Како академске, тако и популарне представе Холокауста кроз игране и документарне филмове, позориште, књижевност, ликовну уметност, медије, споменике или музеје, обликују колективно сећање. На свако тумачење или представу Холокауста утичу околности под којима су формиране, тако да нам говоре како о времену и окружењу у којем су настајале, тако и о историјским догађајима које приказују.

Размотрите са ученицима на који начин и због чега су различита тумачења и представе прошлости настала, на основу чега је вршен одабир доказа на којима су утемељена и какве су биле намере оних који су их произвели. Помозите ученицима да разумеју да, премда постоје легитимне области за историјску дебату, нису сва тумачења историје једнако оправдана и ваљана.

- **Позовите ученике да промишљају о националним и локалним традицијама комеморације и сећања, те да у њима учествују**

Дани сећања посвећени Холокаусту пружају прилику за међугенерациске пројекте, дискусију у оквиру породице, као и друге облике учења у заједници.

Поред тога што омогућавају да се учење о Холокаусту из учионице пресели у ширу заједницу, такве ситуације саме по себи могу да буду предмет истраживања и учења. Ученици би могли да размотре како културни утицаји обликују сећања и спомен обележја, како њихова локална заједница гради размишљања о својој прошлости, како различите групе бирају сегменте историје на којима ће градити сопствене наративе, да ли се као нација баве осетљивим и тешким аспектима сопствене историје и како се њихова традиција комеморације разликује од оних у другим земљама.

- **Креирајте прилику за размишљање о улози историје у конституисању значења и идентитета у садашњости**

„Историјска свест“ подразумева да је сваки наратив о прошлости обликован контекстом у којем је настао. Историјска свест препознаје да наше разумевање прошлости има значење за појединце и групе у садашњости и да обликује очекивања о будућности.

„Колективно сећање“ јесте оно што нека група памти о одређеном сопственом историјском искуству, често одражавајући вредности датог друштва и преносећи то сећање са једне генерације на другу. Колективно сећање је отеловљено, на пример, у јавним данима сећања, музејима и спомен обележјима, као и у другим изразима уврежених националних наратива. Мотивишите ученике да проуче на који начин и сами учествују у колективном сећању кроз јавне институције и различите друштвене споне какве су школа, медији и породица.

Пошто се ученици сусрећу са различитим историјским наративима о Холокаусту, подстакните их да поставе следећа питања:

1. Зашто се кључни аспекти ових наратива разликују?
2. Који су елементи заступљени, а којих нема у различитим наративима о Холокаусту?
3. Који би могао да буде разлог за разлике у истицању појединих између различитих наратива?

Треба код ученика изградити свест да културни и политички контексти и идентитети данас дефинишу наше схватање прошлости, а затим их оспособити да развију сопствену историјску свест.

3.3.4 Представите јеврејски народ изван контекста Холокауста

Јеврејски народ има дугу историју и богато културно наслеђе. Постарајте се да се јеврејско искуство Холокауста стави у историјски контекст тако што ћете показати живот пре и после Холокауста. Омогућите ученицима да сагледају Јевреје као нешто више од дехуманизованих и обезвређених жртава нацистичког прогона (в. 2.4.2). Поведите рачуна да ученици схвате огромни губитак за савремену светску културу проистекао као последица уништења богатих и живописних јеврејских заједница широм Европе.

3.3.5 Не дајте легитимност искривљењу и негацији прошлости

Потпуно негирање Холокауста је данас ређе, али искривљење историје је раширенија појава. И искривљење и негација Холокауста подривају критичко мишљење тиме што занемарују и обезвређују историјске доказе као и тумачење историје засновано на чињеницама.

Негација Холокауста, што Међународна алијанса за сећање на Холокауст дефинише као „дискурс и пропаганду која негира историјску стварност и размере истребљења Јевреја“, често је идеолошки мотивисана и представља део теорија завере које чине саставни део савременог антисемитизма. Елементе завере о негацији Холокауста карактеришу тврдње да Јевреји преувеличавају или чак да су потпуно измислили Холокауст као историјски догађај, како би стекли финансијску добит, утицај или моћ. Онима који Холокауст негирају из идеолошких разлога важно је не давати платформу да шире своју пропаганду. Њихов циљ је да покушају да посеју семе сумње кроз намерно искривљење и лажно представљање историјских доказа. Водите рачуна да не дајете легитимитет негирању Холокауста несмотреним упуштањем у расправу. Негација Холокауста се не може третирати као легитиман историјски аргумент, нити је треба побијати кроз нормалне историјске дебате и рационалну аргументацију.

Слично многим другим теоријама завере, негација Холокауста може да изазове заинтересованост и радозналост ученика управо због тога што оспорава утемељене и широко прихваћене чињенице и ставове заступане са позиција ауторитета. Тако и критичка питања о Холокаусту не морају нужно бити заснована на идеолошком убеђењу. Уместо тога, њихов циљ може бити сам покушај да се доведу у питање неке уврежене чињенице и да се тестирају реакције наставника или неког другог ко ужива углед и поштовање. У том случају, било кроз дискусију у учионици или кроз одвојен разговор са учеником, покушајте да утврдите који су мотиви за такве коментаре, као и који су извори информација. Веома корисно је питати због чега су ове перспективе и ставови важни за ученика, што је добра полазна тачка и за дискусију.

Искривљење Холокауста, „свесни напори да се Холокауст оправда или умање последице Холокауста или његових главних елемената“, може бити мотивисано различитим факторима. Оно укључује, између осталог, умањивање последица Холокауста и скривање одговорности нацистичке Немачке за Холокауст свађивањем кривице на друге нације или групе. То, такође, важи за негацију и искривљење геноцида над Ромима када их, на пример, приказују као криминалне елементе који у ствари заслужују прогон.

Против искривљења могуће је борити се упућивањем на историјске чињенице засноване на историјским доказима, које пружају примарни извори и истраживачка литература. Добро би било размислити и испитати где су ученици дошли у додир са дезинформацијама о Холокаусту и шта их је мотивисало да их употребе, што предавачима може помоћи да осмисле одговарајуће реакције и стратегију за делотворно сучељавање са таквим инцидентима у учионици.

Детаљније градиво о искривљењу и негацији Холокауста треба да се обрађује одвојено од историје Холокауста. На пример, као једна одвојена наставна јединица о томе како су се различити облици антисемитизма развијали кроз време или као пројекат медијских студија који би проучавао манипулацију, погрешно представљање и искривљење истине у медијима због политичких, друштвених или економских циљева.

За боље разумевање делова дефиниција у овом одељку можете користити целовиту [Радну дефиницију негирања и искривљења Холоауста](#) Међународне алијансе за сећање на Холокауст, као и „Списак кључних термина“.

3.4 ИЗВОРИ И РЕСУРСИ ЗА ЕФИКАСНО ПОДУЧАВАЊЕ И УЧЕЊЕ

3.4.1 Обезбедите ученицима приступ примарним изворима

Пружите ученицима прилику да критички анализирају аутентичне изворне материјале и да разумеју да анализа, тумачење и расуђивање морају бити засновани на ваљаном тумачењу историјских доказа.

Управо се у писмима, дневницима, новинама, говорима, уметничким делима, наређењима и званичним документима тог времена откривају злочинци, жртве, спасиоци и посматрачи. Примарни изворни материјал је од суштинског значаја за било какво смислено проучавање мотива, размишљања, осећања и поступака људи у прошлости, као и за било какав озбиљан покушај да се разуме зашто су људи доносили одлуке које су доносили или зашто су се догађаји одигравали баш онако како су се догодили.

3.4.2 Употребите исказе сведока за стварање јединствене везе са прошлошћу

Као додатак учења о историји, укључење исказа директних сведока ученицима помаже да разумеју како су догађаји утицали на појединца. Представљање сећања из личне перспективе омогућује да се направи разлика између чињеница и тумачења догађаја. То, такође, ствара прилику да ученици промишљају о самој природи сећања.

Још увек има сведока који су преживели Холокауст. Уколико имате могућност, ступите у контакт са неким од преживелих и позовите их да говоре у оквиру наставе о Холокаусту. То пружа једно посебно образовно искуство. И други појединци који су били директно укључени или који су из прве руке искусили догађаје Холокауста (помагачи, ослободиоци или други) могу поделити изузетна сведочанства. У присуству некога ко је из прве руке искусио историјске догађаје може се остварити разумевање историје које није увек могуће постићи путем других извора.

Када преживеле позивате у образовно окружење, потребно је добро се припремити како би осигурали позитиван дијалог између ученика и преживелих и искористили све потенцијале пре, током и након тог јединственог искуства. Постарајте се да ученици имају довољно основног предзнања о релевантним историјским догађајима кроз додатне примарне и секундарне изворе. Сусрет са сведоцима само је један од видова преношења историјског знања. Корисно је да се унапред проучи животна прича преживелих да би се одржала клима у којој ће размена бити утемељена на поштовању и предусретљивости. Скрените пажњу ученицима да, упркос томе што је много времена протекло од Холокауста, преживелима још увек може бити веома тешко да говоре о овим искуствима. Подстакните ученике да не постављају питања само о томе шта се догодило током Холокауста, већ и о периоду пре и после Холокауста, тако да стекну целовитију слику о животу и личности преживелог, као и о томе како се кроз живот носио са овим тешким искуствима.

Како се број преживелих и сведока који своју причу могу да испричају широкој публици смањује, видео сведочанства постају све важнија алтернатива. Због сложене природе видео сведочанстава као извора, припремите лекције у којима се сведочанства користе на интерпретативан начин у сврху разумевања историјских догађаја, а не тек као њихова илустрација. Уместо целовитих сведочанстава радије користите само одабране исечке прикладне васпитно-образовним исходима лекције. Ако бирате сведочанстава са дубљим и комплекснијим слојевима значења, посебно поведите рачуна да омогућите ученицима да их проучавају како из когнитивне, тако и из емоционалне перспективе. Увек пружите историјски контекст и контекст у којем је интервју настао.

Један аспект анализе могао би да се усредсреди на временски јаз између историјског искуства и нарације сведочанства. Ученици би могли да размисле о томе како на сведочанство утиче ситуација у којој је спроведен интервју, процес историзације и колективног сећања, као и промене околности у којима се особа која сведочи налазила у различитим периодима када је давала исказе. Више препорука о [„Подучавању о Холокаусту без преживелих сведока“](#) доступно је на сајту Међународне алијансе за сећање на Холокауст.

3.4.3 Будите свесни потенцијала и ограничења свих наставних материјала

Оцените историјску тачност свих наставних материјала, а доказе ставите у контекст. Укључите личне приче. Где год је то могуће, укључите личне приче које су повезане са локалним контекстом и догађајима. Дневници, писма, фотографије и друга грађа жртава и преживелих може допринети да се и њихови гласови чују. Користите студије случаја који доводе у питање и подривају негативне стереотипе о групама жртава који могу бити присутни у друштву или међу ученицима. Тражите од ученика да разговарају о садржају и фокусу уџбеника и других наставних материјала како би развијали критичко мишљење.

Важно је имати у виду да су знатан део доказа о Холокаусту, писане документе, фотографије, филмове и друго, произвели сами нацисти. Будите обазриви да репродукција нацистичке пропаганде или коришћење фотографија или снимака злочина некада може да појача негативан став о жртвама, те да их на тај начин још једном деградира и дехуманизује.

На крају, свакако узмите у обзир когнитивни и емоционални развој ученика. Водите рачуна да су слике и текстови прикладни и да су ученици припремљени за емоције које могу доживети. Обезбедите простор за ученике да након свега размишљају и дискутују о својим реакцијама.

3.4.4 Коришћење фиктивних и имагинарних ресурса

Романи, новеле, песме и играни филмови о Холокаусту не могу да замене темељно проучавање историјских догађаја, али могу да понуде личан приступ и специфичан увид у природу и последице злочина. Дела о Холокаусту високе естетске вредности ће, сасвим вероватно, створити емпатију и разумевање, усредсређујући се на појединачно искуство жртава и олакшавајући разумевање догађаја. Међутим, она то могу да постигну само ако њихов језик и структура избегну сентиментализацију и кич.

Фиктивни извори треба да поштују специфичне догађаје, чињенице и околности Холокауста, без неисторијске манипулације и алтерација. Овај принцип важи и за филмове засноване на биографској или мемоарској грађи, који се некада упуштају у значајно поигравање са историјским чињеницама кријући се иза фразе „засновано на истинитој причи“.

Ипак, треба имати на уму да фиктивни и имагинарни ресурси такође могу да:

- развијају критичко мишљење о историјским наративима, као и историјску свест,
- олакшавају интердисциплинарно учење о Холокаусту,
- помажу ученицима да препознају дискриминацију и расизам.

Уз то, фикција код млађих ученика може да пружи „прилагођену“ верзију прошлости тако што догађаје приказује у складу са узрастом, док истовремено задржава историјску тачност. Илустрације у сликовницама млађим ученицима могу да пруже визуелни подстицај прилагођен узрасту, а који утиче на њихово учење.

Први изазов за предаваче јесте да пронађу и користе фикционалне ресурсе који задовољавају горе наведене критеријуме. То значи да предавачи морају да имају довољно поузданог историјског знања да би били у стању да самоуверено разликују нетачне или искривљене информације (фикцију) од тачних или реалистичних историјских чињеница (истине). Фикција може бити допуна, али не и замена за чињеничне и архивске изворе. Предавачи треба, да се за ова питања, консултују са стручњацима или колегама који предају историју, како би уз њихову помоћ пронашли одговарајуће наставне материјале и историјска истраживања, које би могли да користе уз фиктивне ресурсе.

Одговорност је на сваком предавачу да спречи дезинформације о Холокаусту. То нужно значи да неки фиктивни ресурси, упркос њиховој репутацији, допадљивости или доступности, јесу веома проблематични и никако не би требало да се користе у подучавању и учењу о Холокаусту.

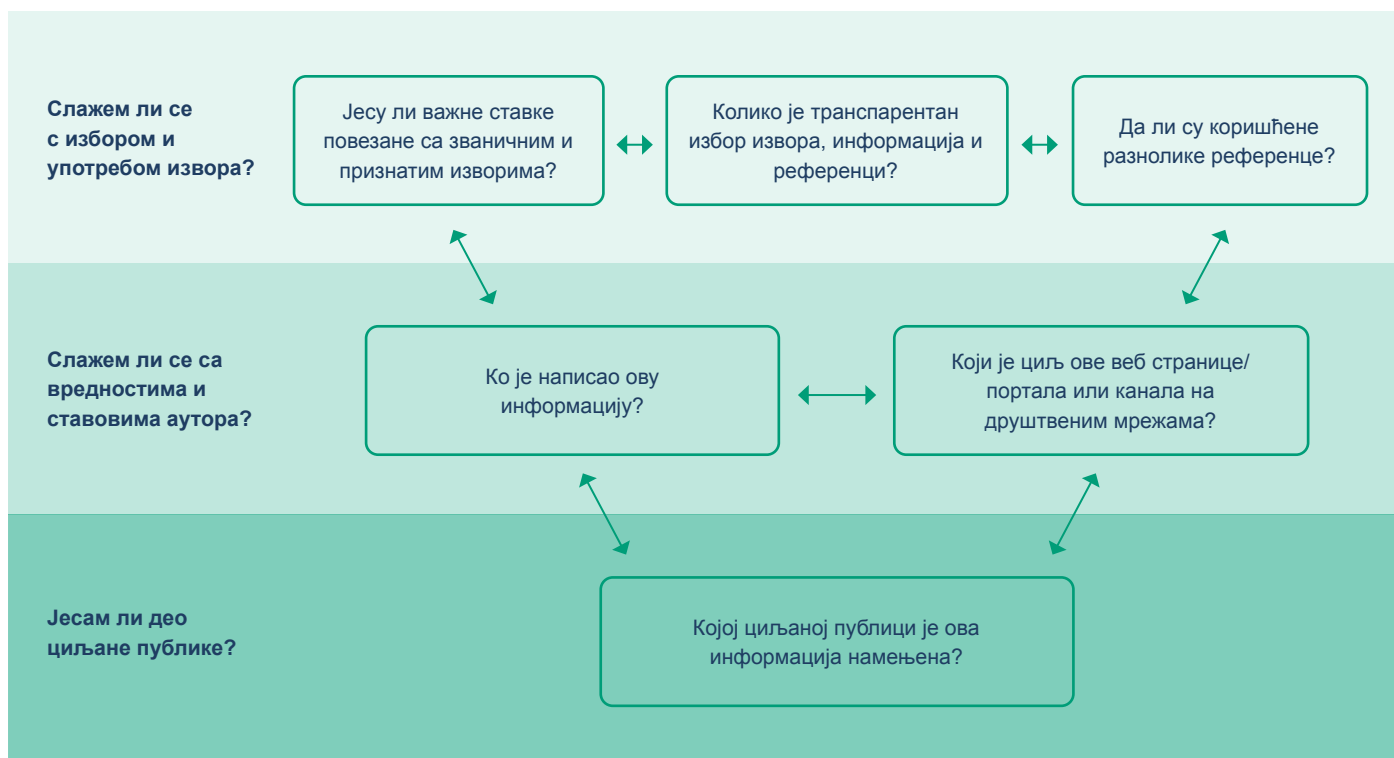
Роман и филм *Дечак у пругастој пици* се често користи за учење о Холокаусту, неретко у комбинацији са учењем енглеског језика. Иако ова прича може да подстакне интересовање ученика, детаљи и наратив како књиге, тако и филма, не подударују се са историјским чињеницама и стварају неистините утиске о жртвама, злочинцима и кључним историјским локацијама. Истраживање ових проблема кроз поређење са историјским изворима и доказима евентуално може да буде основа за подстицајан критички осврт за неке напредне ученике. Али, ученици са мало или недовољно предзнања ће кроз рад са овим филмом највероватније усвојити дезинформације о Холокаусту, које можда никада неће довести у питање, а још је мања вероватноћа да ће се од њих одучити.

3.4.5 Подржите ученике у критичком раду са изворима на интернету

Интернет је незамењив медијски извор који утиче на знање, погледе и мишљења многих ученика. Иако интернет може да буде драгоцен алат за учење и истраживање, наставници, као и ученици, треба да буду пажљиви и критични када користе интернет и друштвене мреже. Имајући ове препоруке у виду, најбоља стратегија је да се као извор препоруче и одобре угледни и проверени сајтови. Користите [Међународни директоријум Холокауст организација](#) Међународне алијансе за сећање на Холокауст како бисте пронашли корисне сајтове. Документ Међународне алијансе за сећање на Холокауст „[Преглед међународних организација које раде на историјским и савременим проблемима везаним за геноцид над Ромима](#)“ може послужити да се пронађу сајтови о геноциду над Ромима. Такође, прегледајте листу „Додатни ресурси“ на крају ове публикације.

Нагласите потребу за критичком оценом свих извора информација. Ученици треба да разумеју да је важно размотрити контекст у коме су информације настале. Ученицима треба омогућити алате и обуку за критичку процену свих извора. Подстакните ученике да постављају питања наведена у дијаграму ниже:

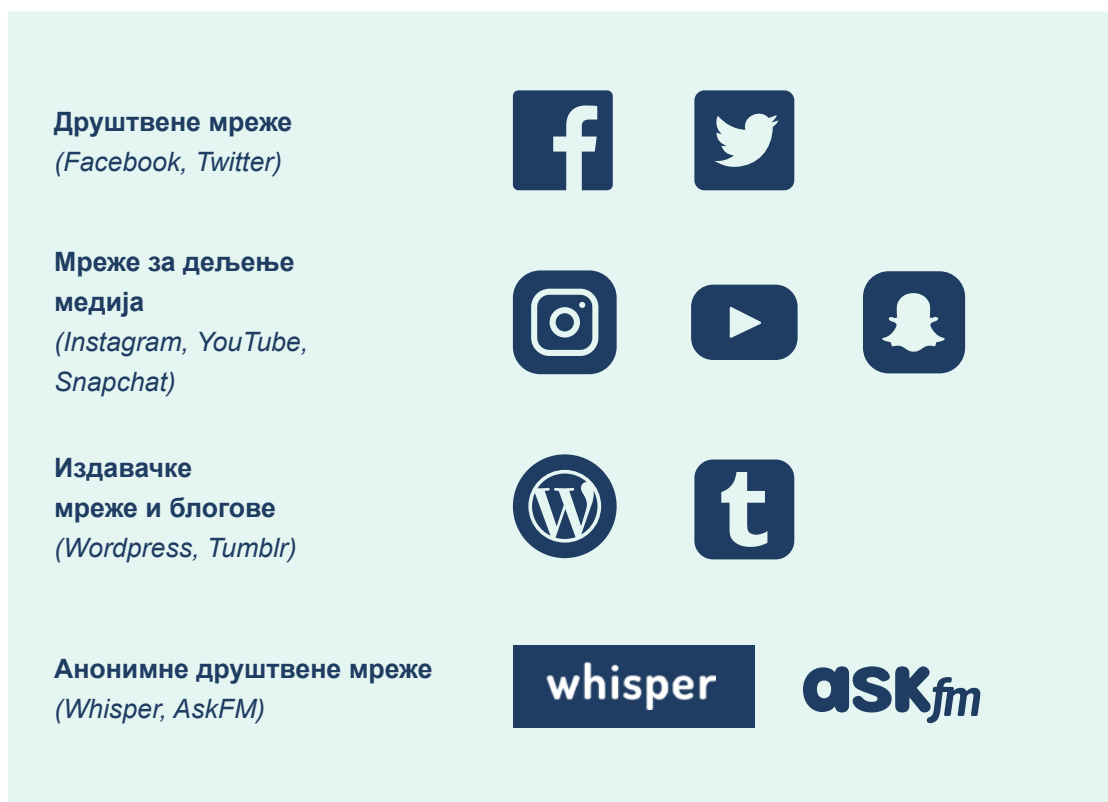
Постоји ли нека посебна

Слика 3. Шаблон питања за критику извора на интернету

Још један битан елемент критичке оцене извора на интернету јесте анализа порекла, оригиналности и сврхе визуелног материјала, као што су фотографија и филм. Не смемо полазити од претпоставке да постоји довољно развијена медијска писменост, како међу ученицима, тако и уопште у друштву. Зато медијску писменост не можемо узимати здраво за готово, већ је треба стално проверавати и унапређивати. Младе треба упознати с тим да иза неких веб страница, портала и канала на друштвеним мрежама стоје антисемитске и расистичке организације или појединци, који негирају Холокауст и искључиво се баве ширењем дезинформација и обмана. Млади би требало да науче да запажају и доводе у питање односе између власника извора, сарадника и коментатора.

Такође, може бити корисно распознавати различите категорије друштвених мрежа, као и то да се разговара о томе како делују, која им је публика и зашто их људи користе. Друштвене мреже обухватају:

Слика 4. Неки примери друштвених мрежа

Треба имати у виду, међутим, да се популарност и тржишна продорност разних сајтова, друштвених мрежа и апликација брзо и драстично мењају. Познавање како ваши ученици користе друштвене мреже, у оквиру граница професије, може бити важан део савременог образовања.

3.5 ПОВЕЗИВАЊЕ ИСТОРИЈЕ СА САДАШЊИЦОМ: ХОЛОКАУСТ, ГЕНОЦИДИ И КРШЕЊА ЉУДСКИХ ПРАВА

3.5.1 Димензије образовања о људским правима и њихов однос са подучавањем и учењем о Холокаусту

Декларација Уједињених нација о образовању и обуци о људским правима (2011. године) дефинише три димензије образовања о људским правима. Ове димензије су наведене на слици 5 заједно са оквиром за повезивање са подучавањем и учењем о Холокаусту.

Димензија 1	Подучавање о људским правима: разумевање норми и начела људских права	Утицај Холокауста на формулацију, кодификацију и учвршћивање људских права, нарочито у виду Декларације о људским правима Уједињених нација и Конвенције о геноциду Уједињених нација.
Димензија 2	Подучавање путем људских права: коришћење метода заснованих на приступима људским правима	Коришћење активних метода усредсређених на ученика, које оснажују и унапређују откривање, на начине који поштују, подржавају и унапређују права ученика и наставника.
Димензија 3	Подучавање за људска права: оспособљавање ученика и студената за примену и подржавање начела људских права	Подучавање и учење о Холокаусту може да пружи студије случаја о механизмима и процесима који воде ка кршењима људских права, која могу прерасти у циљано насиље великих размера, какав је геноцид. Анализа Холокауста се може вршити и из перспективе мира, спречавања геноцида или образовања за демократско грађанство.

Слика 5. Димензије образовања о људским правима и подучавање и учење о Холокаусту

3.5.2 Важне ставке на које треба обратити посебну пажњу када се комбинује подучавање и учење о Холокаусту са образовањем о људским правима

Премда подучавање и учење о Холокаусту може бити моћно и приступачно средство за образовање о људским правима, наставници треба да запамте следеће важне ставке:

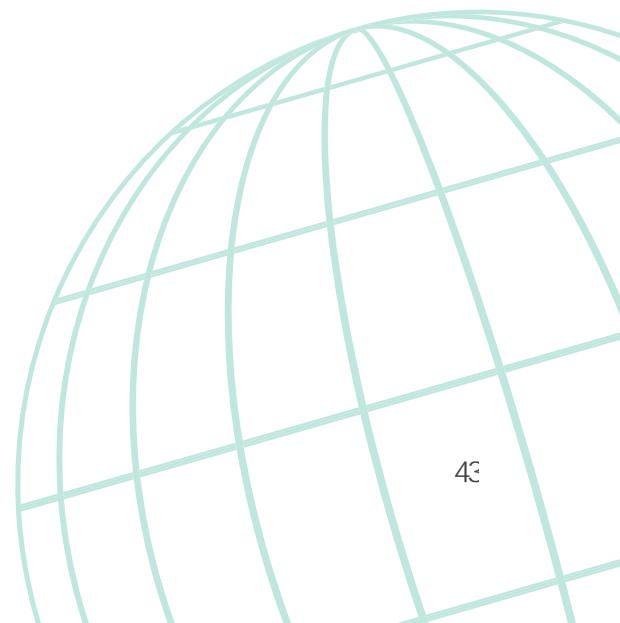
- а) Све сугестије у овим препорукама везане за прецизност и тачност језика и дискурса, као и приступ у којем је ученик у центру, важе и за учење које садржи елементе образовања о људским правима.
- б) Треба поштовати специфичност Холокауста, односно других кршења људских права, а поређења треба радити веома опрезно. Поређење догађаја захтева детаљно знање о сваком елементу који се пореди – у супротном, постоји ризик од неисторијских поређења која спутавају разумевање и ометају критичко мишљење и анализу. Наставници треба да буду искрени и јасни у вези са сопственим степеном стручности, како у погледу Холокауста, тако и у погледу било којих других догађаја који су предмет проучавања.
- в) Треба направити јасну разлику између Холокауста и поука које се из Холокауста могу извући. Прошлост се одиграла на специфичан начин из специфичних разлога, а претерано поједностављење историјских чињеница или ширих концепата ради истицања одређених „поука“ не иде у корист ни ученицима ни наставницима. Наставници треба да буду нарочито опрезни када савремено знање и вредности намећу знању и вредностима из прошлости. Примарни извори и хуманизација жртава истичу како разлике, тако и сличности између различитих догађаја.

г) Наставници треба да направе јасну разлику између злочинаца из прошлости и злочинаца из данашњих друштава. Судове о „националном карактеру“ треба избегавати. На пример, прилика да се проучавају разноврсни одговори немачког народа на нацистичку политику, укључујући одушевљену подршку, сарадњу, незадовољство, апатију и активан отпор, веома је важна за едукацију. Исто важи и када се проучава колаборација. Избегавајте да користите анализе понашања из прошлости са циљем да пружите поједностављена објашњења за понашање данас.

д) Постарајте се да поређење геноцида или злоупотреба људских права не доведе до хијерархије страдања, без обзира на то да ли се ради о страдањима у прошлости или данас. Патња оних који су били мета нациста и њихових сарадника била је велика и стварна и не би је требало користити само зато да би се у садашњици изазвало саосећање. На исти начин патња кроз коју пролазе људска бића у различитим контекстима, такође, заслужује да буде призната. Мотиви, стратегије и процеси који воде ка стварању услова за дискриминацију, економску експлоатацију, прогон и убијање често су разнолики и сложени, како у прошлости, тако и данас. Без обзира да ли се ради о жртвама из прошлости или садашњости, наставници им дугују тачно и акуратно разумевање њихових страдања према њиховим властитим условима, а не у односу према другима.

Изнад свега, важно је разумети да подучавање и учење о Холокаусту јесте специфична и засебна област. Иако постоји потенцијал да се брижљиво и промишљено спајају блиске перспективе, уколико се одлучи за приступ који се фокусира на људска права у образовању о Холокаусту, едукатори треба да пажљиво избегавају поједностављивање историјског контекста и да се не баве неадекватним поређењима.

СПИСАК КЉУЧНИХ ТЕРМИНА

Ајнзацгрупе (Einsatzgruppen): То су специјалне покретне јединице за ликвидације сачињене од припадника Безбедносне полиције и Безбедносне службе СС-а. Након немачке инвазије на Совјетски Савез 1941. године и уз подршку јединица Полиције за одржавање реда и локалних колаборациониста, ове су јединице започеле систематско убијање Јевреја стрељањем или коришћењем камиона - мобилних гасних комора.

Антијудаизам: То је мржња и нетрпељивост према **Јеврејима** заснована на верским предрасудама.

Антисемитизам: Према [радној дефиницији Међународне алијансе за сећање на Холокауст](#) „антисемитизам је одређено виђење Јевреја, које се може изразити као мржња према Јеврејима. Реторичке и физичке манифестације антисемитизма усмерене су према Јеврејима и појединцима који нису Јевреји, односно њиховој имовини, институцијама и религијским објектима јеврејске заједнице“. Дефиниција укључује једанаест примера неких од начина на које се антисемитизам данас манифестује. Током периода пре Холокауста, као и у току Холокауста, нацисти и други су Јевреје излагали различитим облицима антисемитизма. Ефекти антисемитизма су ескалирали од предрасуда у правна ограничења, затим у масовно затварање, гетоизацију, депортацију и, на крају, убијање.

Антициганизам: Према [радној дефиницији антициганизма](#) и антиромског расизма Међународне алијансе за сећање на Холокауст „антициганизам је манифестација индивидуалних израза и поступака, као и институционалних политика и пракси маргинализације, искључења, физичког насиља, обезвређивања ромске културе и живота и говора мржње усмереног према Ромима, односно према другим појединцима и групама који су перципирани, стигматизовани или прогоњени током нацизма и данас, као ‘Цигани’, услед чега се Роми третирају као наводно ‘туђинска’ група и повезују са низом негативних стереотипа и искривљених слика које представљају специфичан облик расизма.“

Геноцид: Члан 2 Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида (1948) дефинише геноцид као „било које од следећих дела учињених са намером да се уништи, у целини или делимично, једна национална, етничка, расна или верска група, као што је:

- (а) убијање чланова групе;
- (б) доношење озбиљне телесне или менталне повреде члановима те групе;
- (в) намерно наметање тој групи услова живота са прорачунатим циљем да се она уништи, у целини или делимично;
- (г) наметање мера са циљем да се спрече рађања у оквиру те групе;
- (д) насилно премештање деце из те групе у другу групу.“

Генерална скупштина Уједињених нација усвојила је ову конвенцију 9. децембра 1948. године. На снагу је ступила 12. јануара 1951. године, чинећи тако дефиницију геноцида правно примењивом. Из различитих разлога, научници су предложили другачије дефиниције.

Гето: То су издвојена подручја или делови града у којима су током Другог светског рата нацисти приморавали Јевреје да живе изоловани од остатка друштва. Већина гета налазила се у централној и источној Европи, али их је неколико основано на територији која је између 1939. и 1941. године била директно припојена Трећем рајху.

Жртве: То су појединци који су прогоњени, убијани или су поднели огромне губитке као последицу прогона од стране нациста или њихових сарадника.

Злочини против човечности: Дефиниција злочина против човечности из члана 6. Нирнбершке повеље је употпуњена Римским статутом Међународног кривичног суда, који су Уједињене нације усвојиле 1998. године. Према члану 7, убијање, истребљење, поробљавање, депортација или присилан премештај становништва, затварање супротно основним прописима међународног права, мучење, силовање и друга тешка дела којима се намерно узрокује велика патња или озбиљна повреда тела, менталног или физичког здравља, сматрају се злочинима против човечности када су почињени као део ширег или систематског напада на било какво цивилно становништво, уз знање о нападу.

Злочинци: То су појединци који су планирали, организовали, активно промовисали и/или извршавали дела прогона и убијања.

Искривљење Холокауста: [Радна дефиниција искривљења Холокауста](#) Међународне алијансе за сећање на Холокауст описује низ примера покушаја довођења у сумњу чињеница које се односе на Холокауст, укључујући на пример умањење броја жртава Холокауста, оптуживање Јевреја да су узроковали сопствени геноцид или представљање Холокауста као позитивног историјског догађаја.

Јевреји: Јевреји су и етничка и верска заједница. Неким Јеврејима је пресудна припадност верској заједници, док неки други свој јеврејски идентитет граде као припадност етничкој групи са својом културом и традицијом. Ортодоксни и реформаторски јудаизам дефинише Јеврејина као појединца чија је мајка Јеврејка или појединца који је прихватио јудаизам. Либерални јудаизам додатно у ову дефиницију укључује и очинство, тако да се Јеврејином сматра и појединац коме је отац Јеврејин. У савременом грађанском друштву пресудно је како се појединац сам осећа и изјашњава.

За време нацизма **нацисти** су Јевреје класификовали по антисемитским расистичким принципима и законима. Разне варијанте антисемитских расних закона примењивани су у различитим периодима и на различите начине у окупираним земљама и територијама под контролом немачких нациста и њихових сарадника. У нацистичкој Немачкој су Нирнбершки расни закони као Јевреје дефинисали оне који су имали троје или четворо баба и деда Јевреја – без обзира на њихова лична и верска убеђења,

њихов осећај припадности или осећај припадности њихових предака. По овим законима постојала је и посебна категорија људи који нису били ни Немци ни Јевреји. Они којима су само једно или двоје деда или баба били рођени у јеврејској верској заједници сматрани су припадницима „мешовите расе“, такозвани „мишлинг“. У почетку је ова група уживала иста права као и „расни“ Немци, али су та права била непрестано смањивана кроз доношење каснијих закона.

Колаборационисти: То су режими и особе које су сарађивале са немачким нацистима и активно подржавали њихову политику, те деловали по наређењима нациста или самоиницијативно.

Концентрациони логори: То су институције настале у нацистичкој Немачкој да би се у њима затварали политички непријатељи и противници. Често смештени у предграђима великих градова, логори су били видљив показатељ спремности нацистичког режима на употребу насиља и терора. Затвореници у концентрационим логорима су држани у нељудским условима и били подвргавани мучењу, изгладњивању, а у неким логорима и медицинским експериментима. Након избијања Другог светског рата, немачке власти су прошириле своју мрежу концентрационих логора. До краја рата, осим логора који су настали још пре 1939. године, мрежа логора је обухватила и радне логоре, чија је сврха била да се затвореници експлоатишу присилним радом, затим транзитне логоре за окупљање великог броја жртава због депортације. Логори смрти су основани крајем 1941. и почетком 1942. године специфично у сврху масовног убијања.

Логори смрти: То су логори који су основани за систематско убијање. Неки од примера логора смрти су Хелмно, Белзец, Собибор и Треблинка који су служили искључиво у сврху убијања. Аушвиц, Мајданек и Мали Тростанец су били опремљени као логори смрти, а такође су имали и функцију **концентрационих логора**, радних логора или транзитних логора.

Људска права: То су права која по рођењу припадају свим људским бићима, без обзира на расну, полну, националну, етничку, језичку, верску или било коју другу припадност. Универзална декларација о људским правима, коју је 10. децембра 1948. године усвојила Генерална скупштина Уједињених нација, учинила је људска права важним елементом међународног права.

Међутим, људска права нису само производ двадесетог века. Видљива су и у правним и верским кодексима који истичу индивидуалност и достојанство појединца, а који сежу до античке историје. Људска права представљају неизоставни део демократских идеја и институција у Европи још од 1789. године када је током Француске револуције израђен нацрт *Декларације о правима човека и грађанина*.

Нацисти: То су Немци и Аустријанци који су били чланови Националсоцијалистичке немачке радничке партије или они који су активно подржавали Хитлеров режим.

Негација Холокауста: [Радна дефиниција Међународне алијансе за сећање на Холокауст негацију Холокауста](#) дефинише као „дискурс и пропаганду која негира историјску стварност и размере истребљења Јевреја од стране нациста и њихових саучесника током Другог светског рата, истребљења познатог под називом Холокауст. Негирање Холокауста посебно се односи на сваки покушај изношења тврдњи да се Холокауст није догодио, а може да подразумева и јавно негирање или довођење у сумњу коришћења главних механизма за уништавање (какви су гасне коморе, масовна стрељања, изгладњивање и мучење) или постојања намере да се изврши геноцид над јеврејским народом.“

Они који су пружали отпор: То су појединци који су се нацистичкој политици и програмима активно супротстављали различитим средствима.

Ослободиоци: То су појединци који су учествовали у ослобађању или прекидању патњи логораша, затвореника или оних који су били приморани да се крију од нациста и њихових сарадника. Термин се нарочито користи за оне војнике, лекаре и верске званичнике који су први ушли у **концентрационе логоре** ослобођене у периоду 1944. и 1945. године.

Отпор: То су активности којима је циљ био спутавање или ометање нацистичке криминалне политике и програма. С обзиром на то да су нацисти намеравали да истребе све европске Јевреје, помагање и спасавање Јевреја може се сматрати врстом отпора, барем од почетка 1942. године. Да бисмо разумели отпор, морамо анализирати конкретне локалне специфичности и околности у датом периоду и подручју.

Посматрачи: То су државе и појединци који су, упркос томе што су били свесни нацистичких злочина, одлучили да не реагују, иако су имали извесну слободу деловања, те су тако потенцијално оснажили решеност злочинаца да врше своје злочине.

Преживели: То су појединци који су преживели Холокауст – систематски, под покровитељством државе спроведен прогон и убијање Јевреја од стране нацистичке Немачке и њених сарадника у периоду од 1933. до 1945. године. Осим оних који су преживели **концентрационе логоре, гета** и операције **ајнзацгрупа**, ова категорија укључује и јеврејске избеглице из Немачке и Аустрије током тридесетих година двадесетог века, а такође и оне који су спасени у операцијама какав је био „*Kindertransport*“ (акција спасавања око 10.000 јеврејске деце из Немачке, Аустрије, Чехословачке и Пољске која су током 1938. и 1939. године пребачени у Велику Британију). Преживели су, такође, и они који су се сакривали у тајним скровиштима или су имали лажни идентитет. То су и деца која су била скривана или давана на усвајање како се њихов идентитет не би открио. Израз друга или *трећа генерација* преживелих односи се на децу, односно унуке преживелих.

Расизам: То су институционалне и/или индивидуалне предрасуде, дискриминација и антагонизам усмерен према особама „друге расе“ на основу уверења да је властита раса супериорна.

Роми и Синти: Роми су етничка група која у источној и југоисточној Европи живи још од средњег века. Синти су ромски народ који се у Немачку и суседне државе доселио почетком XV века. Почетком XVIII века Роми су се раселили и по западној Европи.

За време нацизма, нацисти су Јевреје, Роме и Синте сматрали припадницима „ниже расе“, због чега су били прогањани. Роме и Синте су нацисти сматрали „циганима“. Према нацистичким расистичким законима „циганима“ су сматране особе чији је барем један прадеда био идентификован као „циганин“. Прогон Рома и Синта је прерастао у геноцид у земљама под нацистичком влашћу.

Спасиоци: То су појединци који су жртвама нацизма помагали на различите начине у намери да им спасу животе. Спасиоци Јевреја који су помагали без себичних мотива, називају се „праведницима (међу народима)“, што је признање које додељује Јад Вашем – израелски музеј и меморијални центар Холокауста. Признање се додељује на основу анализе сведочанстава и докумената којима је потврђивано да је спасавање извршено из човекољубивих побуда, а не ради личне користи.

Транзициона правда: То су правне и друге мере спроведене у периоду политичке транзиције након сукоба и грађанских ратова или током транзиције од диктаторских режима ка демократији, владавини права и мирољубивим односима, са циљем да се исправи или надокнади штета почињена угњетавањем, злоупотребом људских права и масовним злочинима. Осим кривичне истраге и гоњења злочинаца, транзициона правда укључује документацију злочина, надокнаду штете и одредбе којима се гарантује да се злочини неће поновити.

Холокауст: То је систематски, под покровитељством државе спроведен прогон и убијање Јевреја од стране нацистичке Немачке и њених сарадника у периоду од 1933. до 1945. године.

Шоа: То је хебрејска реч која значи „катастрофа“ или уништење. Ова реч се у израелској култури користи да означи **Холокауст**. Такође се уобичајено користи у Француској, као и у неким другим деловима Европе, где се усталила након Клод Ланцмановог филма *Шоа* из 1985. године.

СТОКХОЛМСКА ДЕКЛАРАЦИЈА, МИНИСТАРСКА ДЕКЛАРАЦИЈА 2020, ПРАВНО НЕОБАВЕЗУЈУЋЕ РАДНЕ ДЕФИНИЦИЈЕ

СТОКХОЛМСКА ДЕКЛАРАЦИЈА

Стокхолмска декларација је оснивачки документ Међународне алијансе за сећање на Холокауст (ИХРА) који наставља да афирмише посвећеност земаља чланица овим заједничким принципима. На Међународном форуму о Холокаусту у Стокхолму, чланице Међународне алијансе за сећање на Холокауст (ИХРА) усвојиле су следећу Декларацију:

1. Холокауст (Шоа) је из темеља потресао основе цивилизације. Обележја Холокауста као јединствене појаве увек ће имати универзално значење. Након пола века то је и даље догађај који нам је временски довољно близу да преживели могу да сведоче о страхотама које су погодиле јеврејски народ. Страшне патње милиона других жртава нацизма оставиле су неизбрисив ожигљак широм Европе.
2. Размере Холокауста, који су испланирали и спровели нацисти, морају да се заувек урежу у наше колективно памћење. Несебична пожртвованост оних који су се супротставили нацистима и понекад давали своје животе да заштите или спасу жртве Холокауста, такође мора да остане записана у нашим срцима. Размере те страхоте и узвишеност њиховог херојства могу да нам буду мерило за разумевање људског потенцијала за зло и добра дела.
3. Човечанство и даље носи ожигљке геноцида, етничког чишћења, расизма, антисемитизма и ксенофобије и међународна заједница има велику одговорност у спречавању тих зала. Морамо заједно да бранимо страшну истину о Холокаусту од оних који је негирају. Морамо да ојачамо моралну обавезу наших народа и политичку обавезу наших влада да будућим генерацијама пруже могућност да разумеју узроке Холокауста и промишљају о његовим последицама.
4. Чврсто се обавезујемо се да ћемо појачати наше напоре у погледу промовисања образовања, сећања и истраживања о Холокаусту, како у земљама које су већ урадиле много, тако и у земљама које одлуче да се придруже овим напорима.

5. Обавезујемо се да ћемо подстицати проучавање Холокауста у свим његовим димензијама. Промовисаћемо образовање о Холокаусту у нашим школама и на универзитетима, као и у нашим заједницама и на то подстицати друге институције.
6. Обавезујемо се да ћемо се сећати жртава Холокауста и одавати почаст онима који су му се супротставили. Подржаваћемо у својим земљама примерене начине сећања на Холокауст, укључујући обележавање Дана сећања на Холокауст.
7. Обавезујемо се да ћемо расветљавати сенке Холокауста које су још увек скривене. Предузимаћемо све потребне кораке да се омогући отварање архива, како би сви документи који се односе на Холокауст били доступни истраживачима.
8. Примерено је да ова прва велика међународна конференција у новом миленијуму објави своју посвећеност томе да се семе боље будућности посеје у тло горке прошлости. Саосећамо са патњом жртава и налазимо инспирацију у њиховој борби. Наша обавеза мора да буде сећање на преминуле жртве, поштовање преживелих који су још увек са нама и потврђивање заједничких тежњи човечанства за међусобним разумевањем и правдом.

МЕЂУНАРОДНА АЛИЈАНСА ЗА СЕЋАЊЕ НА ХОЛОКАУСТ ИХРА, МИНИСТАРСКА ДЕКЛАРАЦИЈА ИХРА 2020, ЛУКСЕМБУРШКО ПРЕДСЕДАВАЊЕ

Поводом обележавања 75. годишњице ослобађања немачких нацистичких концентрационих и логора истребљења и других места прогона и убистава, ми, високи представници Влада држава чланица Међународне алијансе за сећање на холокауст ИХРА, одајемо почаст жртвама и преживелима Холокауста (Shoah) који је погодио јеврејски народ. Такође одајемо почаст жртвама и преживелима геноцида над Ромима и другима који су прогоњени. Обећавамо да никада нећемо заборавити оне који су се супротстављали нацистима и оне који су штитили и спашавали прогоњене појединце.

Данас се свет и даље суочава са геноцидом, ратним злочинима, етничким чишћењем и злочинима против човечности, као и сталним претњама по плуралистичка, демократска и инклузивна друштва.

Док смо с тугом сведоци одласка генерације преживелих, ми, државе чланице ИХРА:

1. Још једном потврђујемо своју снажну подршку Декларацији са Међународног форума у Стокхолму (2000), оснивачком документу ИХРА.
2. Дајемо обећање жртвама и преживелима да никада неће бити заборављени и да ће сећање на њихово наслеђе заувек живети.
3. Истичемо да је неговање сећања на шест милиона јеврејских жртава Холокауста одговорност не само влада, већ и друштва у целини.
4. Сећамо се геноцида над Ромима. Са забринутошћу констатујемо да је запостављање овог геноцида допринело предрасудама и дискриминацији са којима се и данас сусрећу многе ромске заједнице.
5. Одајемо почаст свима који су се супротставили нацистима, нарочито Праведнима међу народима, као и другима који су штитили или спашавали оне који су били у опасности. Њихова несебична храброст требало би да нас инспирише да бранимо достојанство сваког људског бића.
6. Изражавамо најдубљу забринутост у вези са порастом антисемитизма.
7. Прихватимо одговорност коју као владе имамо да наставимо заједнички рад на сузбијању негирања и искривљивања чињеница о Холокаусту, антисемитизма и свих облика расизма и дискриминације који подривају основне демократске принципе. Блиско ћемо сарађивати са стручњацима, цивилним друштвом и нашим међународним партнерима на постизању тих циљева.

8. Предводимо напоре у циљу промовисања образовања, сећања и истраживања о Холокаусту и геноциду над Ромима како би се сузбио утицај искривљивања историјских чињеница, говора мржње и подстицања на насиље и мржњу.
9. Чувамо историјску евиденцију о Холокаусту, геноциду над Ромима и прогону других жртава од стране нацистичке Немачке и партнера фашиста и екстремних националиста, као и других колаборациониста који су учествовали у тим злочинима.
10. Истичемо важност идентификације, очувања и стављања на располагање архивске грађе, сведочења и аутентичних локација у образовне сврхе, за потребе обележавања и истраживања.
11. Подстичемо све земље и друштва да својој прошлости приступе тако што ће се историјским записима бавити на отворен и аутентичан начин.
12. Похваљујемо напоре влада и цивилног друштва да се обележи Холокауст и размене добре праксе.
13. Потврђујемо да је од суштинског значаја за спречавање геноцида и масовних свирепих злочина да се увиди карактер Холокауста као појаве без преседана. Експертиза ИХРА је од значаја за креирање политика засновано на историјским чињеницама и суочавање са савременим изазовима.
14. Одлучни да се сећамо оних који су страдали и да тежимо бољој будућности, позивамо међународну заједницу да са нама подели нашу визију:

Свет који се сећа Холокауста

Свет без геноцида

МЕЂУНАРОДНА АЛИЈАНСА ЗА СЕЋАЊЕ НА ХОЛОКАУСТ УЈЕДИЊУЈЕ ВЛАДЕ И СТРУЧЊАКЕ У ЦИЉУ ЈАЧАЊА, УНАПРЕЂЕЊА И ПРОМОВИСАЊА ОБРАЗОВАЊА, СЕЋАЊА И ИСТРАЖИВАЊА НА ТЕМУ ХОЛОКАУСТА У ЦЕЛОМ СВЕТУ.

РАДНА ДЕФИНИЦИЈА АНТИСЕМИТИЗМА

Правно необавезујућа Радна дефиниција антисемитизма усвојена је на пленарном састанку Међународне алијансе за сећање на Холокауст (ИХРА) у Букурешту 26. маја 2016. године. Од тада је Радну дефиницију усвојило или одобрило више земаља, владиних тела и међународних организација.

26. маја 2016. године у Букурешту је одлучено да се усвоји следећа:

Правно необавезујућа Радна дефиниција антисемитизма:

„Антисемитизам је одређено виђење Јевреја, које се може изразити као мржња према Јеврејима. Реторичке и физичке манифестације антисемитизма усмерене су према Јеврејима и појединцима који нису Јевреји, односно њиховој имовини, институцијама и религијским објектима јеврејске заједнице“.

Како би помогли раду Међународне алијансе, следећи примери могу послужити као илустрације:

Манифестације антисемитизма могу бити усмерене против државе Израел, доживљене као јеврејска колективност. Међутим, критиковање Израела које је слично оном упућеном било којој другој држави не може се сматрати антисемитским. Антисемитизам често оптужује Јевреје за заверу у којој наводно учествују како би нанели штету целом човечанству. Јевреји се често криве када „ствари иду наопако“. Ово се изражава кроз говор, писану реч, различите визуелне формате и друге активитете, уз представљање Јевреја кроз негативне стереотипе.

Савремени примери антисемитизма у јавном животу, медијима, школама, на радном месту и у верској сфери могли би, узимајући у обзир целокупан контекст, између осталог, да укључе и:

- Позиви на убијање или оправдавање убијања или повређивања Јевреја у име радикалне идеологије или екстремистичких религиозних убеђења;
- Стварање лажних и стереотипних оптужби против Јевреја са циљем демонизације и дехуманизације Јевреја, односно јеврејског колектива, у шта спадају, између осталих, мит о јеврејској завери по којој Јевреји владају светом, мит о јеврејској контроли над медијима, банкама, владама, друштвеним институцијама и слично;

- Оптуживање појединаца Јевреја или целог јеврејског народа да су одговорни за стварна или измишљена (не)дела која је учинио неки други Јеврејин, група или чак нејеврејин;
- Порицање чињеница, обима, механизма (на пример, негирање постојања гасних комора) или организованости геноцида над јеврејским народом од стране нацистичке Немачке и њених сарадника и саучесника током Другог светског рата (Холокауст);
- Оптуживање Јевреја као народа или Израела као државе за измишљање или преувеличавање Холокауста;
- Оптуживање суграђана Јевреја да су лојалнији „светској јеврејској заједници” или држави Израел и да јој дају предност и заступају њене интересе радије него интересе земље у којој живе, односно чији су држављани;
- Ускраћивање права јеврејског народа на самоопредељење, на пример, тврдњом да је постојање државе Израел расистички подухват;
- Примена двоструких стандарда захтевајући од државе Израел понашање које се не очекује или захтева од било које друге демократске државе;
- Коришћење симбола и слика повезаних са класичним антисемитизмом (на пример, тврдње да су Јевреји убили Исуса или ритуална убиства) за карактеризацију Израела или Израелаца;
- Поређење савремене израелске политике са политиком нациста;
- Сматрати Јевреје колективно одговорним за поступке државе Израел.

Антисемитска дела су кривична дела када су тако дефинисана законом (на пример, у неким земљама је забрањено порицање Холокауста или дистрибуција антисемитских материјала).

Кривична дела се могу окарактерисати као антисемитска онда када је циљ напада, односно кривичног дела, било да се ради о људима или имовини, одабран зато што је јеврејски или јер је доживљен као јеврејски или зато што има везе са Јеврејима.

Антисемитска дискриминација је ускраћивање могућности или услуга Јеврејима које су доступне другима и незаконита је у многим земљама.

РАДНА ДЕФИНИЦИЈА НЕГИРАЊА И ИСКРИВЉЕЊА ХОЛОКАУСТА

Правно необавезујућа Радна дефиниција негирања и искривљења Холокауста усвојена је на пленарном састанку Међународне алијансе за сећање на Холокауст (ИХРА) у Торонту 10. октобра 2013. године.

Ова дефиниција одраз је постојања свести да негирање и искривљење Холокауста захтева обавезну реакцију и осуду на националном и међународном нивоу, као и да то питање изискује разматрање на глобалном нивоу. ИХРА је зато усвојила следећу правно необавезујућу дефиницију као свој радни механизам:

Негирање Холокауста означава дискурс и пропаганду која негира историјску стварност и размере истребљења Јевреја од стране нациста и њихових саучесника током Другог светског рата, истребљења познатог под називом Холокауст или Шоа. Негирање Холокауста посебно се односи на сваки покушај изношења тврдњи да се Холокауст није догодио.

Негирање Холокауста може да подразумева и јавно негирање или довођење у сумњу коришћења главних механизма за уништавање (какви су гасне коморе, масовна стрељања, изгладњивање и мучење) или постојања намере да се изврши геноцид над јеврејским народом.

Негирање Холокауста у његовим различитим облицима израз је антисемитизма. Негирање геноцида над Јеврејима покушај је да се националсоцијализам и антисемитизам ослободе кривице или одговорности за геноцид над јеврејским народом. Облици негирања Холокауста укључују и оптуживање Јевреја за претеривање или измишљање Холокауста ради политичке или финансијске користи, као да је сам Холокауст последица завере коју су сковали Јевреји. Циљ свега тога је да се Јевреји прогласе кривим и да антисемитизам поново постане легитиман.

Циљеви негирања Холокауста често се односе на рехабилитацију експлицитног антисемитизма и промовисање политичких идеологија и услова који погодују наступању догађаја исте врсте попут оних који се негирају.

Искривљење Холокауста односи се поред осталог и на:

1. Свесне напоре да се оправда или умањи утицај Холокауста или његових главних елемената, укључујући сараднике и савезнике нацистичке Немачке;
2. Смањивање укупног броја жртава Холокауста насупрот поузданим изворима;
3. Покушаје да се Јевреји окриве за изазивање геноцида над собом;
4. Изјаве у којима се Холокауст представља као позитиван историјски догађај. Те изјаве не представљају негирање Холокауста, већ су уско повезане са њим као радикални облици антисемитизма. Оне могу да сугеришу да Холокауст није довољно напредовао у остварењу свог циља: „коначног решења јеврејског питања”;
5. Покушаји да се замагли одговорност за оснивање концентрационих логора и логора смрти које је осмислила и којима је управљала нацистичка Немачка, стављајући кривицу на друге народе или етничке групе.

ДРУГИ ПРЕПОРУЧЕНИ ИЗВОРИ И МАТЕРИЈАЛИ

Осим ових *Препорука за подучавање и учење о Холокаусту* постоји и низ других извора и публикација који могу да послуже као подршка. Неки од тих извора су наведени овде:

Education about the Holocaust and preventing genocide: A policy guide – Унеско

За више информација о томе како изучавати Холокауст у контексту превенције геноцида, образовању о људским правима и истраживања насилне прошлости, можете користити ову публикацију коју је 2017. године приредио Унеско. Публикација је доступна на енглеском, француском, шпанском, арапском и португалском.

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248071>

Енциклопедија Холокауста – Амерички меморијални музеј Холокауста

Енциклопедија Холокауста доступна је путем интернета, и нуди стотине чланака и представља кључне чињенице, садржаје, примарне изворе и питања која подстичу критичко размишљање.

<https://encyclopedia.ushmm.org/>

Едукативни видео материјали – Јад Вашем

За историјске садржаје о кључним темама искористите ову збирку едукативних видео материјала доступних путем интернета.

<https://www.yadvashem.org/education/educational-videos.html>

Addressing Anti-Semitism through Education: Guidelines for Policymakers – ОДИHR и Унеско

Више о подучавању и учењу о антисемитизму, које укључује учење о Холокаусту као један од кључних елемената, може се наћи у публикацији коју су 2018. године приредили Канцеларија ОЕБС-а за демократске институције и људска права (ОДИHR) и Унеско.

Доступна је на више језика.

<https://www.osce.org/odihr/383089>

О геноциду над Ромима

Ова два веб сајта пружају више информација о геноциду и страдањима Рома и Синта.

<https://www.romasintigenocide.eu>

<https://www.romasinti.eu>

Pedagogical Notes – Шоа меморијал у Паризу

За више идеја о томе како са основцима радити на учењу о Холокаусту одличан је овај веб сајт.

<http://www.memorialdelashoah.org/en/education-training/pedagogical-notes/primary-school.html>

Excursion to the past – teaching for the future: Handbook for teachers – Агенција за основна права ЕУ

Више информација о едукацији о људским правима у меморијалним центрима и на местима сећања на Холокауст можете наћи у публикацији из 2010. године Агенције за основна права ЕУ.

<https://fra.europa.eu/en/publication/2010/excursion-past-teaching-future-handbook-teachers>

ИЗВОРИ И МАТЕРИЈАЛИ У СРБИЈИ

Наставни материјал за борбу против антисемитизма

Издавачи: Канцеларија ОЕБС-а за демократске институције и људска права ОДИХР, Кућа Ане Франк, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Министарство омладине и спорта, и Министарство спољних послова Републике Србије.

Аутори: М. Кољанин, М. Писари, М. Станишић и А. Тодосијевић.

<https://terraforming.org/sr/nastavni-materijal-protiv-antisemitizma>

Збирка едукативних графичких новела „Естер“

<https://ester.rs/>

Публикације на сајту Савеза јеврејских општина Србије СЈОС

<https://www.savezjos.org/sr/page/publikacije/literatura>

„Портрети и сећања Јеврејске заједнице Србије“

Пројекат Савеза јеврејских општина Србије СЈОС

<http://jevrejipamte.org>

„Ескалација у Холокауст“

Пројекат Историјског архива Београда

<https://www.holokaust.arhiv-beograda.org/>

Публикације, изложбени и наставни материјали Тераформинга

<https://terraforming.org/>

Публикације и материјали Центра за примењену историју

<https://www.cpi.rs>

Публикације и материјали Центра за истраживање и едукацију о Холокаусту

<http://cieh-chre.org/>

Јеврејска дигитална библиотека

<http://www.jevrejskadigitalnabiblioteka.rs>

а посебно одељења:

Едукација о култури, историји и традицији јеврејског народа

<http://www.jevrejskadigitalnabiblioteka.rs/handle/123456789/743>

Едукативни материјали о Холокаусту

<http://www.jevrejskadigitalnabiblioteka.rs/handle/123456789/744>

Радионице за ученике организације Хавер Србија

<http://haver.rs/radionice>

Веб сајт „Учионица историје“

<https://ucionicaistorije.wordpress.com>

Графичка новела Александра Зографа „Писма Хилде Дајч“

Дистрибуција: Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

INTERNATIONAL
**HOLOCAUST
REMEMBRANCE**
ALLIANCE

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

In partnership with
UNESCO